

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 43 (4998) 2 лістапада 2018 г.

ISSN 0024-4686

16+

*Маўчанне паэткі,
адданасць жонкі
стар. 5*

*Дэтэктыў з
моўнага ценю
стар. 6*

*Дакладныя велічыні
кампазітара Кузняцова
стар. 15*

Твар у твар

Калі прапанаваць дзецям размову пра кнігі, як не напярэдадні школьных канікул?

Сустрэча аўтараў і юных чытачоў адбылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі падчас вочнага этапу праекта Нацыянальнага інстытута адукацыі «ЧтениеPROдвижение».

Камунікацыя школьнікаў — удзельнікаў праекта з асобамі, датычнымі да беларускага літаратурнага працэсу, прайшла ў фармаце няспыннага дыялогу.

Нягледзячы на розныя думкі і творы, якія гучалі, найбольш яскравай часткай імпрэзы былі менавіта дзеці, якія выстройваліся ў чэргі, каб задаць пытанні ўдзельнікам сесій.

Цікаўнасць да працэсу стварэння твораў і ўнутранага свету творцаў выдавала імкненне спасцігнуць тое, што адкрывае для іх літаратура, навучыцца разумець і прапусіць праз сябе прачытанае. Ёсць нагода лічыць, што расце нераўнадушнае і зацікаўленае пакаленне чытачоў, а значыць, літаратурнаму працэсу ў найбліжэйшай будучыні дакладна не пагражае знікненне.

Працяг на стар. 3 ►

Фота Кастуся Дробова.

Прыйсці ў бібліятэку — і ўсё забыць. Звыклы свет страчвае свае абрысы, калі разгортваецца кніга, і яе героі выходзяць, каб пазнаёміцца з табой і распавесці свае гісторыі. А што чытаюць вашы дзеці і ўнукі падчас канікул?..

ISSN 0024-4686

91770024468001 18043

Акіцэнты тыдня:

краіна

Форум. Беларусь імкнецца да шырокафарматнага супрацоўніцтва з Украінай ва ўсіх сферах у духу даверу і ўзаемнай падтрымкі, адзначаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка на пленарным пасяджэнні I Форуму рэгіёнаў Беларусі і Украіны. Наша краіна настроена на канструктыўны дыялог на любым напрамку — няма забароненых тэм. Прэзідэнт звярнуў увагу, што не толькі эканоміка, але і цесныя гуманітарныя сувязі аб'ядноўваюць дзве краіны і народы. «У абедзвюх дзяржавах створаны ўсе неабходныя ўмовы для захавання ідэнтычнасці нацыянальных дыяспар. Дні культуры Украіны ў Беларусі, якія з поспехам прайшлі гэтым летам у Мінску і рэгіёнах, сталі незабыўнай падзеяй», — нагадаў кіраўнік дзяржавы.

Памяць. Дзяржава робіць усё для захавання міру і спакою на беларускай зямлі, падкрэсліў Прэзідэнт Беларусі падчас сустрэчы з актывам Беларускага рэспубліканскага саюза моладзі. Ствараючы маладзёжную арганізацыю, у Беларусі нічога не выдумлялі, а ўзялі за аснову сувязь пакаленняў, пераемнасць, гістарычную памяць. «Вы павінны ведаць і помніць, што з'яўляецца нашчадкамі герояў, што трэба жыць так, каб не было сорамна перад іх памяццю. Берагчы праўду пра гераічнае мінулае, расказваць яе падрастаючаму пакаленню, потым — сваім дзецям. Захаваць мір і адзінства, завешчаныя нам камсамольцамі. Прадоўжыць іх справу — жыць і працаваць у імя шчасця і дабрабыту будучых пакаленняў», — заклікаў Прэзідэнт.

Стасункі. Намеснік міністра замежных спраў Беларусі Андрэй Дакюнас сустрэўся са старшынёй паліцыяцельскага савета германскага фонду «Памяць, адказнасць і будучыня», кіраўніком Інстытута стратэгічных даследаванняў «Агора» Харальдам Браўнам, які знаходзіцца ў Мінску для ўдзелу ў сустрэчы Асноўнай групы Мюнхенскай канферэнцыі па бяспецы. Як паведаміла БелТА, абмеркаваны стан і перспектывы далейшага супрацоўніцтва з фондам «Памяць, адказнасць і будучыня». Фонд займаецца фінансаваннем гуманітарных праектаў, накіраваных на захаванне памяці аб ахвярах нацыянал-сацыялізму, сацыяльную падтрымку былых вязняў нацызму, умацаванне міру паміж народамі, развіццё міжнародных маладзёжных кантактаў.

Конкурс. Брэсцкі гарвыканкам Кабвясціў конкурс па стварэнні лагатыпа «Брэст — культурная сталіца Садружнасці 2019», паведамляе БелТА. Урачыстая цырымонія ўручэння сертыфіката «Культурнай сталіцы Садружнасці» адбудзецца ў Брэсце ў красавіку 2019 года. Да значнай міжнароднай падзеі і абвешчаны конкурс па стварэнні лагатыпа. Ён павінен быць крэатыўны, вядомы, лаканічны і лёгкі для ўспрымання. Прыём пакета дакументаў пачаўся 30 кастрычніка і скончыцца 30 студзеня. Малюнак будзе выкарыстоўвацца пры падрыхтоўцы друкаваных выданняў, рэкламных матэрыялаў, у афармленні тэматычных мерапрыемстваў.

Рэліквіі. Факсімільны трохтомнік «Евангелле Ф. Дастаеўскага» перададзены ў дарунак народнаму літаратурна-краязнаўчаму музею ў аграгарадку Дастоева Іванаўскага раёна, паведамілі ў райвыканкаме. У Беларусь унікальнае выданне даставілі прадстаўнікі грамадскага фонду «Адраджэнне Табольска» пры падтрымцы Міністэрства замежных спраў і ганаровага генеральнага консула Беларусі ў Цюмені Уладзіміра Шуглі. Цяпер адзін асобнік кнігі захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы, другі — у Дастоеўскай сярэдняй школе імя Ф. М. Дастаеўскага. Трохтомнік выдадзены абмежаваным накладам у 100 асобнікаў. Работа над праектам доўжылася сем гадоў. У выніку атрымаўся твор кніжнага мастацтва, які ўяўляе сабой факсімільнае перавыданне асобніка Евангелля з усімі пазнакамі пісьменніка, іх расшыфравкай і каментарамі вядомых сучасных навукоўцаў.

Агляд афіцыйных падзей ад **Інесы ПЕТРУСЕВІЧ**

Стасункі

«ДАЛЯГЛЯДЫ»: ВЯРТАННЕ ТВОРЧАЙ ДРУЖБЫ

Беларускі цэх літаратурных перакладчыкаў у дваццатым стагоддзі засведчыў аб сабе як аб унікальнай мастацкай, увогуле культурнай з'яве. Варта згадаць імёны Язэпа Семяжона, Карласа Шэрмана, Анатоля Клышкі, Васіля Сёмухі, Пятра Бітэля... Мо таму і заканамерным было тое, што ў кніжных выдавецтвах Беларусі стваралася некалькі серый, звязаных з выданнем перакладаў: і «Паэзія народаў СССР», і «Бібліятэка замежнай прозы», і «Проза народаў СССР»... Мо таму ў «Мастацкай літаратуры» выходзілі альманахі перакладной літаратуры «Далягляды», «Братэрства», у выдавецтве «Юнацтва» — альманах «Ветразь». З развалам Савецкага Саюза многія традыцыі ў развіцці міжнародных стасункаў беларускай літаратуры парушыліся.

Сёння, здаецца, выяўляюцца новыя традыцыі. І ў значнай ступені яны звязаны з перакладамі з моў арыгіналаў. Гэта датычыцца нават кітайскай паэзіі, якую на беларускую мову, у прыватнасці, перакладаюць з арыгінала Алена Раманюўская, Дар'я Нічыпарук, іншыя перакладчыкі, якія добра валодаюць кітайскай мовай. Яны рыхтуюць падрадкоўныя пераклады і для шэрагу іншых перакладчыкаў. Дзякуючы гэтаму развіваецца серыя «Светлыя знакі: Паэты Кітая». Пабачылі свет ужо дванаццаць кніг: Ван Вэя, Ду Фу, Лі Бо, Ай Ціна, Го Ванчжэня, Мэн Хаажаня, Лі Хэ, Су Шы, Вэнь Ідэ, Сюй Чжымо і іншых кітайскіх мастакоў слова... Настойліва перакладае з арыгінала польскую паэзію Алесь Емяльянаў-Шыловіч. Час ад часу друкуецца з перакладамі класічнай нямецкай паэзіі Андрэй Касцюкевіч. З'явіўся цэлы атрад перакладчыкаў украінскай прозы і паэзіі... Імёнаў перакладчыкаў можна назваць шмат. І шкада, што на гэтым фоне пакуль адсутнічае ў краіне перакладны альманах. Чаму б, напрыклад, у выдавецтве «Мастацкая літаратура» не ўзнавіць выданне хаця б аднаго перакладнога гадавіка — «Далягляды»?..

Тым больш што ў літаратурна-мастацкай перыёдыцы — у часопісах «Польмя», «Маладосць» і газеце «Літаратура і мастацтва» — у апошнія гады з зайздроснай паслядоўнасцю друкуюцца пераклады паэзіі і прозы (і нават драматургіі) нацыянальных літаратур постсавецкай прасторы. Нават з'явіліся пераклады твораў пісьменнікаў Пакістана, Бангладэш, Эквадора, Непала... Як у выпадку з Бангладэш (публікацыя вершаў Казі Назруло Іслама на беларускай мове), дык гэта ці не першае ў гісторыі Беларусі знаёмства з бенгальскім паэтам?! Калі, канешне ж, не ўлічваць тое, што класік індыйскай літаратуры Рабіндранат Тагор, які пісаў на бенгалі, завоеваны беларускімі перакладчыкамі яшчэ з сярэдзіны 1920-х гг. І адным з першых да перакладаў яго твораў звярнуўся Якуб Колас.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Бібліятэка заўжды ў трэндзе

Сучасная бібліятэка для дзяцей — с'якая яна? Адказ на гэтае пытанне шукалі бібліятэкары падчас міжнароднага семінара. На запрашэнне Цэнтралізаванай сістэмы дзіцячых бібліятэк г. Мінска адгукнуліся спецыялісты кніжнай справы як са сталіцы, так і з розных куткоў Беларусі і нават з расійскага Бельгарада.

Сышліся на тым, што прызначэнне дзіцячай бібліятэкі не змянілася. Гэта месца, дзе заўсёды цікава, дзе пануе асабліва кніжная атмасфера. Да таго ж дзіцячая кніжніца дазваляе хлопчыкам і дзяўчынкам адчуць сябе самастойнымі: адшукаць твор па душы і пры гэтым выпрацаваць уласны густ.

Заўважна, што апошнім часам больш творчымі сталі самі бібліятэкары, якія вельмі чуллва ставяцца да імклівага развіцця літаратурнага, выдавецкага працэсаў, актыўна выкарыстоўваюць розныя электронныя рэсурсы для

прыцягнення ўвагі да кнігі, чытання. Усе бібліятэкары з'яднаны адзінай ідэяй: «Дзеці, якія чытаюць, — надзея Беларусі».

І ўсё пачынаецца з нашай «нацыянальнай» Загадчык сектара навукова-практычнай работы Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Таццяна Сапега цікава распаўяла пра экспазіцыйную і адукацыйную дзейнасць, што арганізавана ў музеі кнігі. У сваю чаргу дырэктар Цэнтралізаванай сістэмы дзіцячых бібліятэк г. Мінска Таццяна Швед засведчыла, што літаральна кожная з 18 сталічных дзіцячых кніжніц мае своеасаблівую творчую лабараторыю. Напрыклад, у дзіцячай бібліятэцы № 10 клапоцяцца пра фарміраванне пазітыўнага іміджу ўстановы і бібліятэкара ў інтэрнэце. У бібліятэцы № 3 імя А. Гайдара вядуць актыўнае міжнароднае супрацоўніцтва.

Да іх далучаюцца калегі з рэгіёнаў. У Нясвіжы праходзяць бібліятэчныя акцыі

і рэалізоўваюцца праекты ў падтрымку дзіцячага чытання. У Заслаўі лячэчны тэатр разглядаюць як бібліятэчную форму работы. У Слуцку скарыстоўваюць свой падыход: «Ай-стопер (eye-stopper), або Бібліятэка, якая спыняе погляд».

Выступленне дырэктара Бельгарадскай дзяржаўнай дзіцячай бібліятэкі А. А. Ліханова Таццяны Пятровай стала для беларускіх калег своеасаблівым адкрыццём. У Бельгарадскай вобласці гэты год названы Годам дзіцячага чытання. Пагадзіцеся, досвед варты пераймання.

Творчая сустрэча з лаўрэатам Нацыянальнай літаратурнай прэміі 2017 года ў намінацыі «Дзіцячая літаратура і літаратура для юнацтва» Вольгай Нікольскай надала ўсім удзельнікам семінара добрага настрою. Прыемна, што дзіцячыя пісьменнікі радуць сваёй творчасцю і дарослых.

Марыя ЛІПЕНЬ

Уражлівым прыкладам увагі да далёкіх і блізкіх чужых літаратур з'яўляецца штогадовая падрыхтоўка мэтавых, перакладных нумароў часопіса «Маладосць». Вось і сёлета ў жніўні «Маладосць» пазнаёміла чытача з перакладамі башкірскай, татарскай, туркменскай, таджыкскай, кыргызскай, нямецкай, англійскай паэзіі і прозы. А ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выдаецца кніжная серыя «Сябрына: паэзія народаў Расіі». З навінак — кніга «Начныя птушкі» народнага паэта Татарстана Роберта Мінуліна. Перакладчык — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Мікола Мятліцкі. У Выдавецкім доме «Звязда» пабачыла свет анталогія азербайджанскай паэзіі. А крыху раней — кнігі азербайджанскіх паэтаў Лейлы Аліевай, Чынгіза Алі аглу.

Самы час, самая пара вярнуць у «Мастацкую літаратуру» альманах «Далягляды». Ён як ніколі патрэбны менавіта цяпер, каб кансалідаваць перакладчыцкія сілы, перакладчыцкую работу. Магчыма, выданне такога гадавіка павінна супадаць з часам правядзення лютаўскага кніжнага кірмашу-выстаўкі. Штогод адна з краін свету прыязджае на кірмаш як краіна — ганаровы госць. У апошнія гады з такой місіяй у Мінск прыязджалі Казахстан, Арменія, Кітай, Вялікабрытанія, Сербія... У лютым 2019 года адмысловай нацыянальнай экспазіцыяй будзе прадстаўлена кнігавыданне Злучаных Штатаў Амерыкі. А вось што ў апошнія гады перакладзена на беларускую мову з паэзіі і прозы пісьменнікаў ЗША?... Дык, можа быць, у першым выпуску адноўленых «Даляглядаў» мы знойдзем станоўчы адказ і на гэтае пытанне.

Несумненна, старонкі «Даляглядаў» маглі б паяднаць і літаратурна-крытычныя, літаратуразнаўчыя работы, звязаныя з пытаннямі тэорыі і практыкі мастацкага перакладу. Адным словам, перакладны альманах надзвычай патрэбны. І дзеля прапаганды перакладной кнігі, і дзеля развіцця пісьменніцкай зацікаўленасці мастацкім перакладам.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

- Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:**
- 5 лістапада** — на сустрэчу з Міхаілам Дзеравіччам у публічную бібліятэку № 5 (11.00).
  - 5 лістапада** — у студыю юнага літаратара «Малінаўскія галасы» пры дзіцячай бібліятэцы № 15 (16.00).
  - 6 лістапада** — у Школу юнага паэта пры гарадскім аддзяленні СПБ (14.00).
  - 8 лістапада** — на прэзентацыю зборніка «Ніць», выдадзенага ў Лондане, у Мінскі гарадскі тэатр паэзіі (у Цэнт-

- ральную гарадскую бібліятэку імя Я. Купалы) (18.00).
- 8 лістапада** — у студыю мастацкага чытання «Вобраз» пры СШ № 168 (11.00).
- Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:**
- 4 лістапада** — на святочны канцэрт «Мы разам» з удзелам Любові Красеўскай у Брэсцкі абласны культурны цэнтр (15.00).
- Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:**
- 5 лістапада** — на сустрэчу з Ганнай

- Скаржынскай-Савіцкай «На канікулы — з кнігай» у СШ № 2 (14.00).
- Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:**
- 3 лістапада** — на сустрэчу Сяргея Рынкевіча з абітурыентамі ў актавую залу аўтатрактарнага факультэта БНТУ (г. Мінск) (13.00).
- 8 лістапада** — на гутарку са школьнікамі «Сусор'е творчых лёсаў» у межах праекта, прысвечанага Году малой радзімы, у бібліятэку Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі (13.30).

Водгулле трагічнага мінулага

Жахлівыя падзеі, што адбываліся ў розныя часы на тэрыторыі Беларусі, нагадваюць пра сябе праз гады. Небязпека ў сучасным свеце, усведамленне, што гісторыя ў рэшце рэшт паўтараецца, не даюць забыцца пра пакутлівае мінулае. Ды беларускі народ увогуле не забываўся. Асабліва на з'явы і падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Важкасць памяці ў агульнай трагедыі чалавецтва складае змест кнігі «Трасцянец. Трагедыя народаў Еўропы», якая сёлета выйшла ў выдавецтве «Беларускага Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі».

Ідэя стварэння навукова-папулярнага выдання такога кшталту ўзнікла пасля выхаду ў свет першай кнігі серыі, якая яшчэ не мае дакладнага наймення. Сама ж кніга называлася «Хатынь. Трагедыя беларускага народа». З'яўленне серыі даказала, што ў грамадстве ёсць патрэба гаварыць пра такія рэчы. Кіраўніцтва выдавецтва адзначае, што ў Беларусі шмат месцаў, звязаных з трагічнымі падзеямі. Таму ўжо ў наступным годзе плануецца выпуск каля шасці тэматычных выданняў.

— Мы павінны вельмі сур'эзна ўспрымаць тое, што адбываецца цяпер у свеце. Ёсць падзеі, пра якія трэба нагадаць, каб падобнае больш не паўтарылася, — падкрэслівае дырэктар выдавецтва Уладзімір Андрэевіч. — Хацелася б стварыць серыю кніг, каб не толькі нагадаць, але і сказаць праўду пра тыя жахлівыя месцы, якія былі і ёсць на тэрыторыі Беларусі. Мы часта ўспрымаем Вялікую Айчынную вайну менавіта як перамогу, але тут

сышлося некалькі паняццяў: перамога і пакуты. Гінулі мірныя людзі, якія нават не былі на фронце.

Трасцянец — адно з найбулейшых у Еўропе месцаў масавага знішчэння людзей. Кніга апавядае пра трагічныя падзеі, якія адбываліся ў 1941—1944 гадах ля вёскі Малы Трасцянец Мінскага раёна. Гэтае месца стала апошнім прытулкам для жыхароў не толькі Беларусі, але і краін Еўропы. 206,5 тысячы ваенна-палонных і мірных жыхароў з СССР, Аўстрыі, Германіі і іншых дзяржаў загінулі тут. У кнізе маюцца гістарычныя звесткі пра вёскі Малы і Вялікі Трасцянец і іх ваколцы, апісанне Трасцянецкага мемарыялу. Шматлікія ілюстрацыі і тэксты паказваюць, што адбываецца на тэрыторыі Трасцянца цяпер. Аўтарам кнігі стала загадчыца аддзела навукова-даследчай работы Беларускага дзяржаўнага музея Вялікай Айчыннай вайны Наталля Яцкевіч. Звесткі ў выданні падаюцца на трох мовах: беларускай, рускай і англійскай.

— Згодна з задумкай кнігі, трэба было апісаць гісторыю Вялікага і Малога Трасцянца з XVI стагоддзя да нашых дзён, — распавёў рэдактар і суаўтар кнігі, вядучы навуковы рэдактар выдавецтва Міхаіл Нікіцін. — Што і было зроблена. Найперш дзякуючы дапамозе Нацыянальнага гістарычнага архіва Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці, Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь. Але асноўны ўнёсак зрабіў Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Адметнасць выдання ў тым, што яно змяшчае адначасова шмат розных фата-

графій і рэдкіх дакументаў, у тым ліку спіс забітых жыхароў, знойдзены ў архіве Мінскай вобласці. Ёсць у ім таксама нямецкая карта 1944 года, на якой адлюстравана вёска і суседнія паселішчы, размяшчэнне пабудов. Выкарыстаны фотаматэрыялы з фондаў Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны,

фотакопіі дакументаў Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці, а таксама фотаздымкі фатографіа выдавецтва Анатоля Дрыбаса. Выданне «Трасцянец. Трагедыя народаў Еўропы» прызначана для шырокага кола чытачоў.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Праекты

ТВАР У ТВАР

Аўтар і чытач: сустрэча праз кнігу

Каб зрабіць чытанне больш цікавым і карысным для дзяцей, стварыць пляцоўку для камунікацыі аўтараў і чытачоў мае на мэце інтэрнэт-рэсурс «Кнігасвет», які прадставіла Гульнара Юсіцкая, начальнік аддзела дыстанцыйных адукацыйных паслуг Нацыянальнага інстытута адукацыі.

Пра тое, што маладое пакаленне трэба заахочваць да чытання, казала Валянціна Гінчук, дырэктар Нацыянальнага інстытута адукацыі. Папрокі ў нежаданні чытаць і развівацца моладзь чула ва ўсе часы, адзначыў намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Аляксандр Суша, а сёння шмат залежыць ад пошуку новых фарматаў, найбольш цікавых для сучаснага чытача. Ці ад добрай кнігі, якая трапіць у рукі. Алена Стэльмах, першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі, падкрэсліла значнасць літаратуры для развіцця кожнай асобы і грамадства ў цэлым.

Удзельнікамі праекта сталі вядомыя беларускія літаратары, выдаўцы, прадстаўнікі літаратурна-мастацкіх выданняў. Аб праблемах дзіцячай літаратуры павяла размову пісьменніца Алена Беланожка. Вядомыя пісьменнікі Андрэй Жвалеўскі і Яўгенія Пастарнак расказалі, што найлепшая частка іх работы — гэта сустрэчы з чытачамі.

У канцы сесіі маладая пісьменніца Сафія Ворса правяла кароткую прэзентацыю сваёй кнігі «Горад аслеплых скрыжалеў», перакладзенай на беларускую мову Зояй Падліпскай. Аўтарка распавяла пра важнасць тэмы людзей з асаблівымі патрэбамі, да якой яна звяртаецца ў сваім творы, і запрасіла на сцэну інклюзіўны хор «Радасць душы».

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

3 лістапада — 85 гадоў з дня нараджэння Віктара Вінаградава, педагога, заслужанага работніка вышэйшай школы БССР.

3 лістапада 80 гадоў святкуе Зінаіда Зубкова, заслужаная артыстка БССР, народная артыстка Рэспублікі Беларусь.

3 лістапада — 70 гадоў з дня нараджэння Рыда Таліпава (1948—2011), рэжысёра.

7 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Голубава (1908—1948), тэатральнага крытыка, балетазнаўца.

7 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Дракахруста (1923—2008), паэта, перакладчыка.

7 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Валянціна Благіта (сапр. Болтач) (1938—2007), празаіка, публіцыста, паэта.

7 лістапада 60 гадоў адзначае Павел Вераб'ёў, паэт.

7 лістапада 60-гадовы юбілей святкуе Наталля Лісоўская, майстар дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва.

8 лістапада — 135 гадоў з дня нараджэння Вацлава Ластоўскага (1883—1938), грамадска-палітычнага дзеяча, гісторыка, філалага, этнографіа, публіцыста, пісьменніка, літаратуразнаўца.

8 лістапада — 120 гадоў з дня нараджэння Дзмітрыя Захара (1898—1951), дыржора, інструменталіста, рэжысёра, кампазітара.

8 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Міхася Явара (сапр. Карась) (1903—1933), паэта.

8 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Міхася Багуна (Блошкіна) (1908—1938), пісьменніка.

8 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Сакалова (1908—1978), графіка.

8 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Ляпёшкіна (1928—1994), паэта, заслужанага настаўніка БССР.

8 лістапада 80-годдзе адзначае Іван Сачанка, гісторык, публіцыст.

8 лістапада — 70 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Бяспалага (1948—2016), рэжысёра, заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь.

Дар'я СМІРНОВА

Люстэрка тыдня:

СВЕТ

Выстаўка «Арабескі. Старонкі жыцця Івана Тургенева», прымеркаваная да 200-годдзя з дня нараджэння пісьменніка, урачыста адкрылася ў аўторак у Доме-музеі Астравухава ў Маскве. Яна зроблена па незвычайным прынце і ўяўляе сабой навілы з жыцця Тургенева, паведамлі на цырымоніі адкрыцця дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі расійскай літаратуры імя У. І. Даля Дзмітрый Бак. «Юбілейны год Тургенева пачаўся даўно, прайшло ўжо шмат падзей. У многіх з іх музей таксама ўдзельнічаў: напрыклад, у выстаўцы «Маскоўскае вымярэнне», якая была падрыхтаваная Дзяржаўным гістарычным музеем», — распавёў Дзмітрый Бак. Ён дадаў, што ў гонар юбілею пісьменніка былі арганізаваныя праекты і за мяжой: у Гейдэльбергу (Германія), Бужывале (Францыя), запланаваныя мерапрыемствы ў Парыжы і Бадэн-Бадэне. Хутка адбудзецца доўгачаканае адкрыццё музея на Астажэнцы ў Маскве.

Канцэрт «Я кахаю цябе, жыццё...» памяці народнага артыста СССР Іосіфа Кабзона адбудзецца 3 лістапада на сцэне Маскоўскага тэатра «Новая опера» імя Я. У. Колабава, паведамлі ў прэс-службе тэатра. З Іосіфам Кабзонам звязана важная старонка гісторыі «Новай оперы». Менавіта Іосіф Кабзон стаў аўтарам ідэі і прадзюсарам пастаноўкі спектакля «Пасажырка» (опера Майсея Вайнберга). У ліку тых, хто бярэ ўдзел у вечарыне, — салісты «Новай оперы» Аляксандр Захараў, Ілья Кузьмін, Агунда Кулаева, Васіль Ладзюк.

Выдавецтва *Corpus* выпусціла 700-старонкавы зборнік артыкулаў Умберта Эка, паведамліла ТАСС. Умберта Эка быў спецыялістам па Сярэднявеччы, філосафам, антрапологам, крытыкам, пісьменнікам («Імя ружы», «Маятнік Фуко»), але амаль да самай смерці ў 2016 годзе пісаў і менш грунтоўныя тэксты, разлічаныя на самае шырокае кола чытачоў. Тыя, што ў 2000—2015 гадах друкаваліся ў італьянскім штогдыніку *L'Espresso*, выпусціла пад адной вокладкай выдавецтва *Corpus*. Кніга атрымала назву «Закляцце Сатаны. Хронікі цякучага грамадства». ТАСС надрукаваў нататку пра Гары Потэра і прастадушнасць абыццеляў.

Студыя *Universal* паведамліла пра адносінах удзельніка легендарнай групы *The Beatles* Джона Ленана з мастачкай Ёка Яна, паведамляе *Deadline*. Удакладняецца таксама, што Ёка Яна дала згоду на здымкі фільма. Рэжысёрам карціны стане Жан-Марк Вале, вядомы сваёй работай над фільмам «Даласкі клуб пакушнікоў». Сцэнарыйстам фільма выступіць Энтані Макартэн, аўтар карціны пра саліста групы *Queen* Фрэдзі Мэрк'юры «Багемская рапсодыя».

У Мехіка адбыўся незвычайны парад з нагоды святкавання Дня мёртвых. Нягледзячы на тое, што свята існуе ўжо даўно, відовішчны парад у сталіцы Мексікі праводзіўся толькі трэці раз, паведамляе *BBC*. Мексіканскі парад да Дня мёртвых мае ў нейкім сэнсе брытанскія карані. Упершыню ён быў паказаны ў фільме пра агента Джэймса Бонда «007: Спектр» як старажытная мексіканская традыцыя. Мексіканцы аданілі ідэю, а цяперашні парад такі маляўнічы, што на яго фоне блякнуць нават сцэны з фільма пра агента 007. Гарадскія ўлады спадзяюцца, што парад стане мясцовай славетасцю і прывабіць у горад новых турыстаў.

Агляд цікавінак ад Іны ЛАЗАРАВАЙ

Вольга Нікольская: «Дзеці любяць, калі дарослыя размаўляюць з імі як з роўнымі»

Дзіцячы пісьменнік заўсёды трансліруе ў творах сукупнасць успамінаў дзяцінства, дарослага досведу і прачытанага за жыццё. Твор можа атрымацца выключны. Але стварыць гісторыю, якая б зацікавіла дзіця, даволі няпроста, нават калі бацькі лічаць кнігу вартай для чытання. Падыход і да маленькага, і да дарослага чытача знайшла аўтар кнігі для дзяцей Вольга Нікольская, пераможца сёлетняй Нацыянальнай літаратурнай прэміі ў намінацыі «Лепшы твор для дзяцей і юнацтва» за кнігу «Выкраданне шэдэўра, ці Новыя прыгоды агентаў «КаўбаФірЖык»». Пісьменніца расказала карэспандэнту «ЛіМа» пра творчыя спробы і задумы, ролю класікі і сучасных каштоўнасцяў.

— У нейкім сэнсе напісаць добры твор для дзяцей больш цяжка, чым для дарослых. Чаму вы абралі менавіта гэты кірунак?

— Можа, і так... Як для каго. Хоць з класікі вядома, што для дзяцей трэба пісаць так, як для дарослых, толькі лепш... Мне асабіста пісаць для дзяцей лягчэй. Дарэчы, у мяне ўжо ёсць спроба праявіць творца для дарослага чытача. Сёлета выйшла маё апавяданне пра каханне ў часопісе «Полымя». Яно пісалася не проста, больш складана, чым любая з трох кніг трылогіі пра агентаў «КаўбаФірЖык». Нагадаю іх назвы: «Мы — агенты «КаўбаФір»» (2011), «Прыгоды агентаў «КаўбаФірЖык»» (2014) і «Выкраданне шэдэўра, ці Новыя прыгоды агентаў «КаўбаФірЖык»» (2017).

— А як вы вырашылі, што ўжо можна пачынаць пісаць не толькі для дзяцей?

— Мабыць, у многіх аўтараў, якія пішуць для дзяцей, ёсць жаданне паспрабаваць сябе і ў «дарослай» літаратуры. У мяне яно было заўсёды. Яшчэ школьніцай я спрабавала пісаць рэцэнзіі, іх нават друкаваў «ЛіМ». Студэнткай і пасля пісала і друкавала рэцэнзіі на кнігі прозы ў «Полымі» і «Нёмане». Мае пераклады прозы з беларускай мовы на рускую друкаваліся ў тым жа «Нёмане» і ў «Нашем современнике» (Масква). Гэта была і ёсць вучоба ў «дарослых» пісьменнікаў... Апавяданне напісала пра няпростое каханне ўжо немаладых людзей (тэма кахання, здаецца, хвалюе кожную жанчыну).

А ўвогуле калісьці мне хацелася пісаць вершы. Асабліва ў пераходным узросце: шмат пачуццяў, эмоцый... Тады я чытала шмат паэзіі. Рознай. Але паэтычных здольнасцяў у мяне няма: у галаву прыходзілі толькі нейкія простыя выпадковыя рыфмы, не больш... Паэты — людзі асаблівыя, адрозніваюцца ад іншых пісьменнікаў. Паэты больш узнёслыя і нават, лічу, больш таленавітыя... Аднак кожнаму цяжка тое, што ён не ўмее і не можа. Вось і мне было цяжка...

— Чаму вы выбралі менавіта гэты шлях узаемадзеяння з дзецьмі? Можна ж было працаваць педагогам ці арганізатарам дзіцячых мерапрыемстваў.

— Сваю казку «Каўбас і Кефір», пра двух бяздомных катоў, якая потым перарасла ў першую кнігу трылогіі, прыдумала яшчэ ў школе, калі нам далі заданне напісаць сачыненне на вольную тэму. Казка спадабалася настаўніцы, маім аднакласнікам і нават бацькам. Гэта натхніла. Надрукавала яе дзіцячая газета «Раніца», затым «Каўбас і Кефір» з'явіліся ў кнізе «Казкі дзяцей Беларусі» (2002 г.)... А потым, ужо дарослай, перачытаўшы дачцэ ўсе казкі з хатняй бібліятэкі і гэтую сваю, я стала прыдумваць яе працяг. Так склалася першая кніга «Мы — агенты «КаўбаФір»». Яна тады за адзін год выйшла двума выданнямі, агульным тыражом у 5 тысяч. Кнігі хутка разышліся, і гэта яшчэ больш натхніла.

— Чаму персанажы такія традыцыйныя? Не хацелі б звярнуцца да больш незвычайных або фантастычных вобразаў ці неак пераўтварыць герояў трылогіі — катоў?

— У мяне з маімі героямі (а я з імі зжылася) шмат задум... Можа, яны яшчэ і ў космас паляццяць... Прыгод з імі можа здарыцца нямаля. Але ўсе мы пішам на адны і тыя ж тэмы, на тэмы жыцця. Толькі кожны — пасвойму: хто — пра людзей, хто — пра жывёл. А жывёл, у прыватнасці катоў, любяць і дзеці, і дарослыя. І мне

цікава на паперы «ператварыць» іх у людзей. Дарэчы, ілюстратар маіх кніг знакаміты мастак — Сяргей Волкаў — таксама вельмі любіць катоў. І ён у кнігах іх выдатна «ачалавечыў». Я збіраюся пісаць працяг прыгод маіх любімых катоў Каўбаса і Кефіра, сабакі Рыжыка, дзядулі Цімафея Іванавіча, які забраў іх, беспрытульных, выкінутых гаспадарамі на сметніцу, да сябе і вучыць спагадзе і дабрыні. І калі пісала сваю чацвёртую кнігу для дзяцей «Фей па імені Свецік» пра зубнога фея, нават сумавала па гэтых вобразах.

Фота Кастыя Прабава

— Не было цяжкасцяў у параўменні з ілюстратарам?

— У мяне з Сяргеем Анатолевічам усё атрымалася неяк лёгка. Ён паважаны і «дзіцячы», і «дарослы» мастак. Спрачацца з ім мне не дазваляе нават узрост і жыццёвы досвед. Але гэта і не было патрэбна. Сяргей Анатолевіч так ажывіў маіх герояў, што іншымі іх ужо не ўяўляю.

— Ці думалі пра мультыплікацыйныя перспектывы?

— Калі выступаю перад дзецьмі, яны таксама пра гэта пытаюць. Каб гэта залежала толькі ад мяне, мультфільм, мачыма, ужо выйшаў бы: была размова з мультыплікатарамі па іх ініцыятыве гады чатыры таму. Але... Пачакаем...

— Ці не лічыце, што дэтэктывы і прыгоды — самы просты шлях да дзяцей? Магчыма, для сучаснага чытача трэба ствараць штосьці адмысловае і філасафічнае, накіраванае «Вожыка ў тумане»?

— Думаю, што дэтэктыў — вельмі цікавы шлях да сэрцаў дзяцей. Ды і дарослых таксама. Шмат падзей, незвычайнае дзеянне, дынаміка сюжэта... А «Вожык у тумане» ў дзяцінстве мне не падабаўся, здаваўся сумным. Тут нічога не паробіш: так успрымала. А вось мае дочки яго любяць... Сучасныя дзеці ўжо крыху іншыя, чым была ў дзяцінстве я. Мяннецца час, цікаўнасці...

— Трэба мяняць падыход да сучасных дзяцей?

— Адназначна не адкажу: і так, і не. Дзіцячая класіка ў нас ёсць. Гэта святое і вечнае. Вядома, трэба ствараць і сучаснае — яркае, прывабнае, захапляльнае. А яшчэ бацькі павінны дзецям паказваць прыклад: чытаем, і вы чытайце. Аднак сёння многія дарослыя нярэдка самі нічога не чытаюць, а потым здзіўляюцца, чаму не чытаюць іх дзеці. Неабходна чытаць разам, сумесна ўсё абмяркоўваць.

— А што вы чыталі ў дзяцінстве і што, акрамя сваіх твораў, чытаеце сваім дзецям?

— Мая любімая дзіцячая пісьменніца — Астрыд Ліндгрэн. У дзяцінстве мяне цікавіла сутнасць паводзін адмоўных персанажаў. Яны больш характарныя. Карлсан — любімы герой. Падабаецца сваёй неадназначнасцю. Ён станоўчы, але паводзіць сябе не так, як нас вучылі бацькі. Добры, аднак хуліганісты. Як і мае знаёмыя хлопчыкі... І гэта прываблівае дзяцей. А яшчэ яны любяць, калі дарослыя размаўляюць з імі як з роўнымі... Вельмі важна пісаць кнігі для юных чытачоў так, каб, чытаючы іх, яны адчувалі сябе на роўных з табой, і памятаць: гэта — будучыя дарослыя. І пра Карлсана чытаю сваім дзецям, і пра Руслана і Людмілу, і пра палескіх рабінзонаў, і пра Піліпку-сынка...

— Як у творы спалучыць дыдактызм і захаванне свабоды выбару?

— Не ведаю, магчыма, і праз дзіцячы дэтэктыў. Дэтэктывы цікавыя і дзецям, і дарослым. Шкада, што ў нас пакуль яшчэ мала дэтэктываў для дзяцей.

— Працягваецца эпоха супергерояў. Анімэ, коміксы сваёй яркасцю ў пэўнай ступені дзяцей захапляюць больш. Ці бачыце ў гэтым праблему?

— Гэта крыху не наша гісторыя. Гэта заходні ўплыў. І часта не лепшы. Але мае персанажы часам тыя ж супергерой, толькі з нашай ментальнасцю. Можна імкнуцца да еўрапеізацыі, аднак трэба захаваць нашы духоўныя каштоўнасці. І не толькі іх...

— Што самі цяпер чытаеце? Вывучалі творы канкурэнтаў па Нацыянальнай літаратурнай прэміі?

— На жаль, часу не хапае. Спрабую сумясціць і працу, і творчасць. З намінантаў з задавальненнем чытала «Малпачку — дачку Нябеснага Дракона» Генадзя Аўлаценкі. Нават пісала рэцэнзію на гэты твор. Спадабалася даволі незвычайнае аб'яднанне герояў з розных светаў. Але спецыяльна іншыя творы перад прэміяй не вывучала, будзе час — вывучу. Падабаюцца Кацярына Хадасевіч-Лісавая, Таццяна Сівец, Алена Стэльмах, Мікола Чарняўскі, Уладзімір Мацвееў, Міхась Пазнякоў, Раіса Баравікова... У нас шмат цудоўных дзіцячых пісьменнікаў... Добра, што адбываецца шмат сустрэч з творцамі. Але здараецца, настаўнікі заўважаюць, што, чытаючы многія кнігі сучасных аўтараў, не можаш вызначыць, чаму вучыць той ці іншы твор, ці ёсць у ім рацыянальнае, маральнае зерне? Вядома, ёсць вельмі супярэчлівыя творы розных эпох, але такое сустрэкаецца радзей. Усё ж такі дрэннае не пражыве доўга, яго забудуць. Час — лепшы суддзя.

— Які дзіцячы твор для вас любімы ў нацыянальнай літаратуры?

— Напэўна, у многіх ёсць перыяд дзяцінства (у мяне ён таксама быў), калі чытаць не хочацца. Што б ні казалі бацькі, прымусіць дзіця чытаць немагчыма. Яно павінна само знайсці тую кнігу, праз якую з'явіцца прага да чытання. Добра, калі такое выданне ёсць у хатняй бібліятэцы. Для мяне гэта былі «Міколка-паравоз» Міхасы Лынькова і «Палескія рабінзоны» Янкі Маўра.

— Ці ўплывае, на вашу думку, класічная літаратура на сучасную?

— Класіка для мяне важная перш за ўсё, бо ў ёй «зацэментаваны» тыя каштоўнасці, якімі і павінны валодаць нашы дзеці: дабрыня, спагадлівасць, чуласць, любоў, жаданне дапамагаць... Упэўнена, што ўвогуле наша сучасная дзіцячая літаратура, і не толькі дзіцячая, нясе дабро. Гэта галоўнае. Каштоўнасці ў сучасным свеце змяняюцца, але мы імкнёмся прапагандаваць тыя, якія прывіталі бацькі. Беларуская дзіцячая літаратура мацуецца традыцыйным падмуркам. І гэта добра. Традыцыя — усяму аснова. Але разам з гэтым наша дзіцячая літаратура імкнецца існаваць у кантэксце падзей сённяшняга жыцця. Героі дзіцячых твораў павінны размаўляць на адной мове з сённяшнімі дзецьмі і жыць іх інтарэсамі.

— Ці выконвае сучасная беларуская дзіцячая літаратура выхаваўчую функцыю?

— Калі пісьменнік стварае любую гісторыю, у ёй існуе пэўны падтэкст — нечаму навучыць. Часам вельмі проста: дзе дабро, дзе зло, як, напрыклад, у народных казках, і гэта геніяльна! Народныя творы жывуць стагоддзямі. Аднак для сучаснай літаратуры ў нейкай ступені таксама добра, калі такога яўнага раздзялення няма, бо ў жыцці не бывае толькі чорнага або толькі белага. Думаю, дзецям важна паказаць, што герой, які можа аступіцца, заўсёды мае магчымасць змяніцца да лепшага. Калі гэта зразумела юнаму чытачу — цудоўна!

Яўгенія ШЫЦЬКА

МАЎЧАННЕ ЯЎГЕНІ ПФЛЯЎМБАЎМ

Адзін мой знаёмы здзіўляўся, чаму тонкая, далікатная і такая цікавая паэтэса, як Яўгенія Пфляўмбаўм, маўчала, не публікавалася?

Чаму ў яе толькі тры зборнікі? Адзін, калектыўна выданы супольна з Зінаідай Бандарынай і Наталляй Вішнеўскай, «Вершы», выйшаў у 1926 г., а другі — «Сувой жыцця» пабачыў свет ажно ў 1989 г., трэцяя кніга «На захадзе сонца» з'явілася ў кнігарнях у 1992 г.?

Мой наіўны таварыш не разумеў, ці мо не хацеў разумець адну простую, нават школьную ісціну.

Быць беларускім паэтам у грамадстве, апанаваным сацыялістычным шчасцем, не самы бяспечны занятак.

Апалагеты такога шчасця часам цяжка разумеюць паэтычныя метафары. А раптам аўтар верша нешта задумаў не тое? А раптам ён — польскі, японскі ці які іншы шпіён? Можна, яго верш — гэта шыфр для закардонных ворагаў?

Безумоўна, лепей такога паэта заняволіць, выслаць, зрабіць бухгалтарам у якой-небудзь паўночна-прыморскай вёсцы. Хай лепш выводзіць у гробуху зразумелыя знакі і лічбы.

Але ж паэт можа складаць вершы і там. Нават калі ён іх нідзе не запісвае, ён прамаўляе, шэпча радкі, ад яго ў гэты час можа выпраменьвацца энергетыка, варожая сацыялістычнаму шчасцю.

Лепей тады адразу ў расход.

Чым менш паэтаў, тым лепей.

Хай застанецца 4—5, ну, ад сілы, 10 творцаў, і хопіць.

Такіх лёгка падлічыць, пракантраляваць, перавыхаваць.

Многія беларускія паэты замоўклі. Адных, самых упартых і творча-самабытных, прымусілі.

Іншых, якія адкрыта дэкларавалі сваю прыхільнасць сацыялістычнаму шчасцю, у пераважнай большасці — гэтаксама былі закратаваныя. Навошта было чапаць шчырых у сваёй службе дзяржаве, творцаў? Нашто было, скажам, арыштоўваць і занявольваць першага беларускага савецкага паэта Андрэя Александровіча?

Гэта ж якая крыўда: да 1937 года на старонках «Літаратуры і мастацтва», «Полымя рэвалюцыі» ты крыў направа і налева ворагаў савецкага ладу ад літаратуры, розных там Хадыкаў, Кляшторных, Зарэцкіх ды іншых Ізі Харыкаў з Шашалевічамі і раптам цябе арыштоўваюць! Якая пакута бачыць радасць на абліччах тых, нешматлікіх ацалелых, не пасаджаных табой пісьменнікаў (Кузьмы Чорнага, Пятра Глебкі, Петруся Броўкі), што ёсць хоць маленькая, але справядлівасць. Як гэта крыўдна — пазней даведацца, што калі Панамарэнка, падчас кароткачасовай пасляжоўскай адлігі, прапаноўваў цябе адпусціць, амаль усе (колькі іх там заставалася) літаратары выступілі супраць!

Але нашто ж было такога чалавека арыштоўваць?

А каб ведалі.

Каб зналі, што на самай справе праваў гульні тут няма.

Каб жылі з Дубоўкавым разуменнем таго, што «сядем усе». Бо на самай справе не так і важна, які ты паэт, добры ці кепскі, правы ці левы, хваліў у 1923-м Троцкага альбо ганіў. Проста дастаткова тваіх вершаў.

А калі яшчэ і на беларускай мове, тады ўвогуле ці варта здзіўляцца раптоўнаму начному стуку ў дзверы і фразе «Собирайтесь с вещами»?

Як можна складаць вершы, аддавацца напоўніцу сацыялістычнаму шчасцю, калі назаўтра арыштоўваюць палову тваіх сяброў, а напаслязаўтра — другую палову?

Як можна складаць радкі светлай радасці, прывесчаныя нашай слаўнай краіне, калі тыя калегі, якія пакуль што на волі, ламаюць сябе. Фактычна выварочваюць, кажучы метафарычна, суставы сваёй творчасці (каб затым ім гэтыя суставы трушчылі фізічна ў турмах НКУС)?

Трагедыя, калі арыштоўваюць Уладзіміра Дубоўку ці Язэпа Пушчу, але такая ж трагедыя, калі іх сябар, аўтар незвычайнай у сваёй творчай свабодзе, распачнай дзёркасці паэмы «Калі асядае муць» Тодар Кляшторны публікуе ў «Чырвонай Беларусі» новыя творы, дзе выкрывае нацдэмаў, сваіх былых паплечнікаў?

Трагедыя, калі занявольваюць Валерыя Маракова, але не меншая жудасць, калі юная і таленавітая Эдзі Агняцвет (якой Маракоў у сваіх вершах

прызнаваўся ў каханні) вымушана была, як камсамольская актывістка, выкрываць «ворагаў» сярод сваіх сяброў-літаратараў.

А як жыць з тым, што насілі ў сабе Пятро Глебкі і Кандрат Крапіва, кожны з якіх на пачатку 30-х напісаў праграмныя артыкулы супраць закратаваных сяброў-узвышаўцаў?

Што рабіць?

Тонкая, шляхетная Яўгенія Пфляўмбаўм прыняла адзінае, як ёй здавалася, правільнае рашэнне.

Валеры Маракоў, Янка Бобрык і Яўгенія Пфляўмбаўм гартаюць кнігі з бібліятэчкі «Маладняка». Мінск, 1925 г.

Даведка «ЛіМа»:

Яўгенія Пфляўмбаўм нарадзілася 1 лістапада 1908 года ў Мінску ў сям'і чыгуначніка нямецкага паходжання Эргарда Пфляўмбаўма і Алены Лагун.

Вучылася на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні педагагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Была сябрам аб'яднання «Маладняк», Беларускай арганізацыі пралетарскіх пісьменнікаў. Працавала бібліяграфам Кніжнай палаты пры Дзяржаўнай бібліятэцы БССР. З'яўлялася літсупрацоўнікам рэспубліканскай газеты «Звязда». Падзяліла лёс рэпрэсаванага мужа, жыла побач з ім у месцах пасялення да яго вызвалення.

Вялікую Айчынную вайну сям'я перажыла ў Маскве. Яўгенія працавала рэдактарам Абароннага дзяржаўнага выдавецтва, служыла ў супрацьпаветранай абароне Масквы. У 1945 годзе вярнулася ў Мінск.

Памерла 13 студзеня 1996 года.

Яна замаўчала.

Стала невідзімкай.

Знікла з поля зроку Бэндэ-Кучараў-Александровічаў.

Каб не падстаўляць сябе, свайго мужа Максіма Лужаніна (на нейкі час, як вядома, рэпрэсаванага ў 1933 г.) і беларускую літаратуру.

Яе ўчынак — таксама своеасаблівае творчасць: гэта паэзія маўчання, адзін з яе, магчыма, самых балючых твораў.

Гэты эпас маўчання кожны амаатар беларускай літаратуры можа напаўняць сваім зместам перажытага. Сваёй тугой, вымушанай нявыказанасцю, адчаем, смуткам і магчымым спадзяваннем.

Беларускі паэт павінен быць цярдлівым, упартым, мець добрае здароўе і... доўга жыць. Толькі тады ён зможа хаця б напалову выказацца, як гэта зрабіў, скажам, сталінскі вязень Уладзімір Дубоўка альбо гераіня нашага артыкула.

Паводле спадарыні Яўгеніі, сапраўдная паэзія можа нараджацца, калі ёсць нейкая надзея, калі існуе хаця б ілюзія свабоды.

Таму яе першы зборнік выходзіць у светлыя нэпмануўскія часы, калі, здавалася, яшчэ крыху — і наша літаратура набудзе еўрапейскую моц і маштаб.

Другая і трэцяя кнігі з'яўляюцца, калі ілюзія свабоды была настолькі моцнай, што здавалася ўжо явай.

Тады, у канцы 80-х — пачатку 90-х, яе паэзія стала сапраўдным адкрыццём. Яўгенія Пфляўмбаўм паэтэса? Дзе яна была раней?

Чаму не друкавалася?

Можна, ёй не даваў гэта рабіць муж — Максім Лужанін? (Былі і такія несамавітыя здагадкі.)

Многіх захапляла акварэльная лёгкасць яе радкоў:

*Сняжынкі бавяцца на ўзлёце,
Вітаючы сваю пару.*

*Калі ты нават на самоце,
Не аддавай душу маркоце, —
Найлепш вясёламу пяру.*

У спадарыні Яўгеніі (і гэта дзіва, як для беларускага творцы) няма ні кроплі наракання, нейкай жальбы.

Яўгенія Пфляўмбаўм упэўнена: калі складаеш верш, нельга яго абцяжарваць тралейбусна-гастронамнай крыўдай, бо гэтым выказваеш сваю слабасць.

Сапраўдны паэт павінен заставацца моцным.

Прынамсі, такім выглядаць перад чытачом.

Калі хапіла сілы ўвесь гэты час маўчаць, то хопіць моцы не надакучаць сваімі жальбамі.

А калі:

*...разнядужыцца сэрца,
У кратах б'ючыся сваіх,
Як быццам на сажань ад смерці
Ты ўласны свой чуеш уздых. —*

Пакліч на ратунак былое.

*Дыхні успамінам такім,
Што зрушацца сцены ў пакоі
І вецер усходзіцца ў ім...*

Так, былое, часоў натхняльна-ўпартага Дубоўкі, свабодалюбівага Маракова, парадаксальнага Кляшторнага і Хадыкі, медытатыўнага Кузьмы Чорнага натхняе на стварэнне ў паэзіі новага, ажурна-лёгкага, арыстакратычна-вытанчанага.

Былое, часоў лютаванняў Бэндэ-Кучараў-Александровіча, мабілізуе не паддавацца здрадніцкай незадаволенасці штодзённасцю. Бо што наша сённяшняя незадаволенасць, сум і жальба ў параўнанні з 30-мі гадамі?

Сапраўдная арыстакратка беларускай паэзіі Яўгенія Пфляўмбаўм шчырая, светлая, унікальная і паводле лёсу і сваёй творчасцю вучыць пазбягаць базарна-фэйсбучнага крыку, ратаваць свой ветразь творчасці «ад мялін, / Ад зноў нераспрамленага неба».

Галоўнае, паводле паэтэсы, — ціха, спакойна, адмаўчаўшы неабходнае, пісаць, «як будзеш караблі», каб па-ся на іх, караблях сваёй паэзіі, паплыць у тую краіну, дзе ўжо чакаюць даўнія сябры Уладзімір Дубоўка, Язэп Пушча, Тодар Кляшторны, Уладзімір Хадыка.

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

ТРАСЯНКА ЯК НАКАНАВАНАСЦЬ?

Калісьці Уладзімір Караткевіч, выступаючы на адным з пісьменніцкіх з'ездаў, звярнуўся да сваіх калегаў з заклікам пісаць дэтэктывы і прыгодніцкія творы, каб людзі не страчвалі цікавасць да роднай мовы. Аўтар «Дзікага палявання Караля Стаха» і «Чорнага замка Альшанскага», безумоўна, меў рацыю, бо дэтэктывы чыталі і будуць чытаць заўсёды. Каму не захацацца паўдзельнічаць у разблытанні таямніцы, адчуць сябе на некаторы час Шэрлакам Холмсам ці Эркюлем Пуаро?

Заклік Караткевіча быў падхоплены, праўда, не адразу і не вельмі імгненна. Магчыма, прычынай сталася агульная атмасфера 80-х і 90-х гадоў, калі на хвалі грамадскіх зрухаў і сацыяльна-эканамічных змен у нашу краіну літаральна хлынула плынь перакладной дэтэктыўнай літаратуры. Безумоўна, беларускамоўныя пісьменнікі ў гэтых варунках паўнацэнна канкуруюць з ёй не маглі. Але і ў тыя і ў наступныя гады выходзілі дэтэктыўныя творы Міраслава Адамчыка, Віктара Праўдзіна, Алеся Усені, Уладзіміра Сіўчыкава, Адама Глобуса, Людмілы Рублеўскай... Варта сказаць, што ўсе пералічаныя пісьменнікі трымалі і трымаюць марку якасці, чым выгадна вылучаюцца на фоне той жа расійскай кніжнай індустрыі, дзе кан'юнктуршчына і спекуляванне на прымітыўных інстыктах сапраўды перавалі дэтэктыўны жанр у шэраг масавага аднадзённага чытва.

Кніга, пра якую пойдзе гаворка, з'явілася нядаўна і дзякуючы сваёй незвычайнасці, а таксама ўдалай маркетынгавай кампаніі з боку выдавецтва набыла шырокі рэзананс. Прычым меркаванні палярна раздзяліліся — ад празмерна ўхваляльных да разгромна-крытычных. Паспрабуем крышку разабрацца ва ўсёй гэтай сітуацыі.

Дык вось, дэтэктыў на трасянцы. Сярод пакалення 20—30-гадовых сёння зрабілася модным напаўжартам пераробліваць рускую мову на вясковы лад, падладжваючыся пад гамонку жыхароў райцэнтраў і вёсак. Безумоўна, тут ёсць элемент сцёбу з традыцыйна кансерватыўнага старэйшага пакалення. Адметна, што жартуе такім чынам чамусьці пераважна гарадская моладзь. Наўрад ці выхадзец з вёскі, які сам некалі перажыў сорам за сваю вясковасць і нехлямяжасць і нават зазнаў здзеку з гэтай прычыны, будзе наўмысна кпіць з маўлення сваіх бацькоў і сваякоў.

Каміла Цень — такі псеўданім у аўтаркі аповесці з красамоўнай назвай «Я прыду за табой у аўгусте» — свядома ступіла на гэты хісткі шлях. Пра пісьменніцу (ці пісьменніка, бо Цень — мужчынскага роду) мы ведаем зусім няшмат: філолаг, з перыферыі, у Мінску жыве нядаўна. Літаратурная містыфікацыя яна на тое і ёсць, каб трымаць інтрыгу і выклікаць цікавасць, і з гэтай задачай аўтар, а таксама выдавец Андрэй Янушкевіч справіліся на «ўра». Адно шкада: маецца пакуль што толькі электронная кніга.

Але ж нас цікавіць сам матэрыял. І асаблівасці мовы апавядання, і дэтэктыўная фабула тут найперш адыгрываюць ролю мастацкага прыёму, што, дарэчы, сама аўтарка і не хавае. Многія пісьменнікі-класікі выкарыстоўвалі дэтэктыўныя сюжэты ў сваіх творах: пачынаючы ад Фёдара Дастаеўскага («Злачынства і Пакаранне»), «Браты Карамазавы») і заканчваючы Умбэрта Эка («Імя Ружы») і Чарльзам Букоўска («Макулатура»). Апошні згаданы раманы пры ўсёй рознасці падыходаў і выканання падаецца найбольш бліжэй да прадмета нашага

сённяшняга разгляду. І там, і тут — іранічны, перабольшана спрошчаны стыль апавядання ад першай асобы. У Букоўскага — стылізацыя пад «нуарную» літаратуру, у Камілы Цень — споведзь простае беларускае жанчыны сярэдняга веку. Праўда, Букоўскі ў сваім раманы ўздымае сур'ёзныя філасофскія пытанні — кшталту пошуку пісьменнікам свайго прызначэння, падсмавання вынікаў жыцця і творчасці. Каміла Цень жа, у сваю чаргу, завастрае ўвагу на нацыянальным пытанні, на праблемах узаемаадносін бацькоў і дзяцей.

Як дэтэктыў, аповесць выканана на належным, праўда, не на бездакорным узроўні. Атрыбуты жанру — на сваіх месцах: ёсць нябожчык, ёсць апавядальніца — гэтка сабе міс Марпл у асобе кантралёркі грамадскага транспарту, ёсць нават прымітыўна-немудрагелісты доктар Вагсан — напарнік галоўнай гераіні Гаркавы. Каларытны вобраз Зінаіды Юр'еўны, які вымалёўваецца з першых старонак аповесці, здольны расчуліць і выклікаць сімпатыю ў самага сур'ёзнага і скрупулёзнага рэцэнзента: «Чалавеку, я шчытаю, для шчытага нужэн прастой пражытачны мінімум. Ва-первых, штоб дома была чыста і спакойна. Ва-ўтарых, штоб мір был. І ў трэціх, штоб людзі былі вежлівыя і давольныя і друг к другу атнасілісь уважыцельна». Шмат хто пазнае ў Зінаідзе Юр'еўне тую сваю далёкую сваячку са Смалевічаўальбо суседку па пад'ездзе ці па лецішчы... Некаторыя сцэны і дыялогі ўвогуле нібыта спісаныя з нашага паўсядзённага жыцця, напрыклад, эпізод праверкі праязных у транспарце ці візіт у вёску для сустрэчы з сям'ёй падазронага — надзвычай жывыя, запамінальныя моманты.

Дык вось, нягледзячы на тое, што праваахоўныя органы лічаць нябожчыка ахвярай няшчаснага выпадку, кемлівая Зінаіда Юр'еўна адразу разумее, што нешта тут не так. І пачынае ўласнае расследаванне, якое прыводзіць яе да злачынцаў, адным з якіх аказваецца... сын нябожчыка. Карацей, класічны джэнтльменскі набор. Але для тых, хто ўважліва чытаў аповесць, многія факты пададуцца прыцягнутымі за вушы, а сюжэтныя хады — шытвымі белымі ніткамі. Нябожчык з разбітай галавой і пры цьмяных абставінах апынуўся ў аўтобусе, і гэта чамусьці лёгка спісалі на няшчасны выпадак, нават праверку як след не правялі. Мабільнік з непрыстойнымі фотаздымкамі, які быў знойдзены пры ахвяры, ніхто з праваахоўнікаў чамусьці не правярыў, каму ён насамрэч мог належаць, хаця сучаснае тэхнічнае абсталяванне гэта зрабіць дазваляе. І чаму кіроўца не звярнуў увагі на тое, як у аўтобус зацягвалі труп? Акрамя таго, як нябожчыка маглі валачыць па горадзе мужчына і кволая жанчына — і не прыцягнуць нічыйяй увагі?

Дэтэктыў — гэта самы матэматычна дакладны і дэтэрмінаваны жанр літаратуры: па наяўнай дэталі, персанаж, падзея павінны служыць у ім цаглінкай для пабудовы сюжэта. Тут жа часам здараюцца нестыкоўкі. Магчыма, некаторыя агрэхі расповеду абумоўлены банальнай недасведчанасцю аўтаркі — гэта ж яе першы блін. Але...

Калі я разважаў над гэтым творам, мне прыроілася, што намаўляю нешта падобнае на тлумачэнне. Магчыма, памыляюся, але ўвесь твор — гэта своеасаблівая, можа, нават неўсвядомленая спроба тонкай інтэлектуальнай гульні. Чаму?

Разгадка можа хавацца... у назве аповесці. Празрыстыя, ледзь бачныя, як жнівеньскае павуцінне, алузіі і паралелі з сусветнай літаратурай. Было б дзіўна, калі б філолаг Каміла Цень не чытала вядомы раманы амерыканскага пісьменніка-мадэрніста Уільяма Фолкнера «Light in August» («Святло ў жніўні», 1932). Сам Фолкнер, тлумаччы назву рамана, казаў: «... у жніўні ў Місісіпі ёсць некалькі дзён дзесьці ў сярэдзіне месяца, калі раптам з'яўляецца прадчуванне восені, калі прыходзіць прахлада і ззянне мяккага, бліскавага святла, як быццам яно з'явілася не з сённяшняга, а з мінулых, старых, класічных часоў. Магчыма, у ім ёсць фаўны, сацыялы і багі з Грэцыі, з Алімпіа. Гэта доўжыцца толькі дзень ці два і затым знікае...».

Прывяду ўрываек з нашай аповесці: «Вот я вам прызнаюся, вы ізініце... Я пра эта нікаму асобенна не расказваю, но ў мяне ўсю жыцнь так, сколько сябе помню — у канцы аўгуста какое-то такое асобеннае састаяніе на дуіе. Трывога кака-та. І не наймёш, аткуда. Будта бы дышыл хто-та на вуха. І песні каіе-та за спіной жалабныя слышацца, а абярнёшся — нікога там і нет. Можя, эта ў мяне ад даўлення. Я хацела доктару расказаць, дык пабаялась. Скажот яшчэ, сумашэдыя. А ано ж толька ў аўгусте так. Патом праходзіт...».

Зразумела, паралель нацягнутая. Але ў Фолкнера адзін з галоўных герояў з незвычайным імем Джо Крыстмас (што перакладаецца як Раство Хрыстова), паўкроўка, напалову афраамерыканец, напалову белы, забівае свайго прыёмнага бацьку — рэлігійнага фанатыка і сыходзіцца з жанчынай, старэйшай за сябе. У аповесці Камілы Цень мастак Ян Вусціш (таксама, пагадзіцеся, незвычайнае прозвішча) забівае бацьку, а падчас вучобы ў школе быў закаханы ў настаўніцу. У «Святле ў жніўні» Фолкнер выкарыстоўвае элементы вусных расповедаў з моўнымі ідыёмамі і асаблівасцямі, характэрнымі для амерыканскага Поўдня, нахшталт нашай трасяні. У абодвух творах — відавочныя адсылкі да Сафокла, ягонай драмы «Цар Эдып», дзе непазбежнасць і наканаванасць звыш вядуць герояў па жыцці, фарміруюць іх светапогляд і лёс.

Магчыма, Каміла Цень хацела такім чынам данесці да нас сваім твораў, што трасянка — гэта нашая наканаванасць? Што мы зноў і зноў асуджаны цыклічна, стагоддзе за стагоддзем, вяртацца да пошукаў сваёй нацыянальнай і этнічнай ідэнтычнасці, нібыта той фолкнераўскі Крыстмас?

Мроі могуць завесці далёка. Магчыма, я пабачыў у творах тое, што хацеў пабачыць... Хутчэй за ўсё, перад намі — проста арыгінальныя па форме праязныя дэбюты — не зусім дасканалыя, але цікавыя прамоўленым новым словам у літаратуры, што за апошнія гады і нават дзесяцігоддзі здараецца надзвычай рэдка.

Янка ЛАЙКОЎ

Яркі парасон паэзіі

літаратурныя творы? Юлія Савіцкая — укладальніца зборніка духоўнай паэзіі, мастацкай прозы і публіцыстыкі «За все Создателю спасибо», што выйшаў сёння ў выдавецтве «Смэтак», — знайшла прасты і зразумелы адказ, у першую чаргу, магчыма, для самой сябе: Богу.

Пад адной вокладкай, аздобленай каларовымі рэпрадукцыямі ікон майстра Аліны Савіцкай, сабраны творы 77 аўтараў з Беларусі, Расіі, Украіны і Эстоніі. Сярод іх як вядомыя праязікі, паэты, гісторыкі, публіцысты, заслужаныя дзеячы мастацтваў, рэжысёры, акцёры, музыканты, журналісты, так і літаратары-пачаткоўцы.

Кніга падзелена на два блокі: паэзію, якая займае большую частку аб'ёму

выдання, і прозу з публіцыстыкай. Архітэктурна зборніка нагадвае часопісную — магчыма, таму, што больш адпавядае задуманай мэце ўкладальніцы. Пра яе і хочацца крыху распавесці. Ю. Савіцкая па адукацыі юрыст. Але цяпер — галоўны рэдактар літаратурнага альманаха «Гоман». Без мастацкага слова, без удзелу ў данясенні гэтага слова да чытача сябе не ўяўляе. Пад вокладкай кнігі яна вырашыла прадставіць самых розных аўтараў, каб падзяліцца з іншымі сваімі знаходкамі. У прадмове да твораў Юлія дзякуе ім усім за творчасць. І дзякаваць ёсць за што.

Упэўнены: не пакіне абыхавым чытача тое, што найбольш уразіла мяне. У кожнага будуць свае асацыяцыі і згадкі. Мікола Віч адкрывае сваю «душу, парваную на вершы»:

Паэзію трэба слухаць поўсцю.
Прымаць або не прымаць зусім.
Іначай — яна адпомсціць
Табе і вакол усім...

Паэтычныя вобразы Янкі Лайкова лунаюць «на мяжы быцця і небыцця»:

І зноў рукі — крылы.
На мяжы быцця і небыцця

Світае трывога святая. Болей
Не будзе абрыдлага болю.
Я — Вольны Птах...

Марына Помаз-Лайкова назвала сваю нізку вершаў «...Чтоб земную обрести любовь»:

...Живет, поет над нами высь,
Лучами льется на ресницы...
А может быть, все люди — птицы,
Пока еще не родились?..

Таццяна Сівец сцвярджае, што «па кожнага з нас прылятае аднойчы хтосьці»:

Я люблю вывучаць твой твар,
навобмацак...
Толькі пальцы...
Мае пальцы малююць вусны
твае і вочы...

Я сляпо тваё кацяня...
Я цябе намацаваю, як намацаваў
дарогу той, хто па хвалях крочыў...

Я табе ўвесь час спрабую аднавядаць...
Я цягну насочак, спіну трымаю
спіцай...

Але ты ўзнімаешся нада мною,
нібы званица,
Запаўняеш сабою ўсё вакол, як вада...

Мікола Трафімчук лічыць, што «святла анёлы ахінаюць нас»...

Тонуць душы пасярод ракі!
І мая ідзе татіцца плёсам...
Божа, запішы ў ратаўнікі,
Калі ёсць вакансія ў нябёсах!..

«Для самоты час найлепшы...» — назвала сваю нізку вершаў Аксана Ярашонак-Камінская:

Лістапад катом рудым
Сноўдае ля ног.
Клеіцца да шкла густы
Беларускі смог.

Не... Напэўна, усё ж туман...
Дождж, самота, сон.
І як антыдэпрэсант —
Яркі парасон.

Па вялікім рахунку, паэзія сёння, як і літаратура ўвогуле, патрэбная не многім. Чалавецтва больш хвалюць зусім іншыя праблемы. Таму працу Юліі Савіцкай па ўкладанні і выданні зборніка «За все Создателю спасибо» можна параўнаць з подзвігам, а яе самую — з сучасным героем. Без перабольшвання.

Мікола АДАМ

ЧОРНЫ КВАДРАТ МАЁНТКА

Куды толькі не выправіцца пісьменнік у пошуках натхнення! Вынікам доўгатэрміновай вандроўкі — рэальнай ці ўяўнай — сталася трэцяя кніга Аляксандра І. Бацкеля «Квадратурынавы маёнтак» (Логвінаў, 2017), якая з'яўляецца лагічным працягам ці завяршэннем расповедаў пра жыццё на сялібе, «падалей ад цывілізацыі».

Два папярэднія выданні, «Маёнтак Рыбы» і «Яблыневы Маёнтак», пабачылі свет у 2014 і 2015 гадах. Як пазначана ў анатацыі, гэта кароткая проза, дзе мае месца «наўмысная ізаляцыя дзеля творчасці, чыстага подыху, яскравага бачання. Кніга пра містыку, вусціш, фобіі, доўгавалосых дзяўчат, пра цела і пра свет вакол адной асобы». Змест цалкам адпавядае аўтарскай задуме: пад вокладкай — невялікія расповеды, не злучаныя лінейным сюжэтам. Але сюжэт усё ж ёсць: ён стварае ўнутры сябе масіў аб'ектаў-апа-вяданняў. Галоўны герой вырашае жыць у вёсцы (і дом, які ён успадчыніў ад бабулі, для яго — маёнтак). Ён робіць экскурсы ва ўласнае мінулае, згадвае бурліваю пару сталення і ранняй маладосці (сам яшчэ адносна малады, толькі-толькі ўвайшоў у пару сталасці) альбо разважае пра розныя з'явы і актуальныя для яго рэчы. Калі-нікалі ў маёнтак прыязджае дзяўчына, з якой ў яго адносіны, — і гэта робіцца сюжэтам чарговай нататкі. Нягледзячы на адсутнасць дынамікі, аўтар умее трымаць у напружанні. Яго герой цікавы чытачу сваёй нешараголасцю, розумам, нефармальнасцю, арыгінальнасцю мыслення. Хіпстар, як цяпер кажуць.

Ён адкрыты новаму, шмат чытае і вядзе напружанае ўнутранае жыццё, ствараючы ўласны свет; гэтка «рэч у сабе», што з першых старонак выклікае сімпатыю і давер. Таму працягу чакалі з нецярпліваасцю...

Трэцяя кніга, як і папярэднія, «даследуе наваколле, пачуцці, стыхіі, асэнсоўвае падарожжы». Але, у адрозненне ад іх, яна мусіла стаць чымсьці новым, бо ў ёй... «адбываецца пашырэнне сцен маёнтка, спроба ўцэкаў і эксперыменты з формай: «Квадратурынавы маёнтак» складзены са сто аднаго тэксту, кожны тэкст мае свае абмежаванні колькасці словаў — іх не больш за сто на кожнае апавяданне».

Канцэпцыя выдання ў двухмерным плане вельмі прадуманая: ад назвы да афармлення. Не квадратны маёнтак, а квадратурынавы — то-бок, адсылка да тэрміна «квадратура» — гэта невырашальная задача пераўтварэння круга ў роўнавялікі квадрат. А таксама ў пераносным значэнні ўсялякая невырашальная задача. Альбо да фантастычнага твора Сігізмунда Кржыжаноўскага пад назвай «Квадратурын». Фармат кнігі нестандартны: яна квадратная (ці ўсё ж квадратурынавая?). На вокладцы — у плане чатыры накладзеныя адзін на адзін квадраты (чорны, белы, потым ізноў чорны). Тэксты, дзякуючы абмежаванай колькасці слоў, зрокава нагадваюць квадраты (чорныя на белых старонках). У першым апаведзе аўтар дае тлумачэнне, якім чынам у яго невялікім маёнтку з'явіўся працоўны кабінет («сцены якога разышліся ў бакі на сорак метраў») без усялякага будаўніцтва ды рамонтаў. Кожны, хто пажадае пашырыць уласную жылплошчу, прачытаўшы твор, можа скарыстацца рэцэптам мазі, падказаным аўтару С. Кржыжаноўскім... Праўда, вынік можа быць непрадбачны.

На штосьці непрадказальнае, непрадбачнае, містычнае і спадзяешся ў далейшых нататках А. І. Бацкеля пасля такой інтрыгоўнай завязкі... Кажучы словамі з расповеду «чаканне», гэта калі ты атрымліваеш доўгачаканы ліст і пачынаеш ірваць капэрту, ведаючы, што ўнутры цябе чакае прыемнасць... Але... на фоне новага сустракаешся з ужо знаёмым у апавяданнях, толькі адрэдагаваным пад патрэбную «квадратурынавую» форму. Лірычны герой па-ранейшаму шмат разважае, дзеліцца ўспамінамі дзяцінства, згадвае маму, якой больш няма, але якая сталася часткай самога апавядальніка, робіць адкрыцці. Ён, чулы і ў нечым сентыментальны, застаецца цікавы чытачу. Хіба могуць пакінуць кагосьці абыякавымі радкі: «*бывае, ідзеш летняй ноччу, здалёк бачыш святло і ведаеш: цябе чакае мама. калі яе не стала і ўсе раз'ехаліся, я гэты таршэр не выключваю больш ніколі... я вяртаюся ў пустую кватэру, іду на двары і здалёк бачу святло на кухні, і так цёпла становіцца... мама заўсёды чакае... але апошнія гады чакаю яе яе*». (Тут і далей у цытатах захоўваецца пунктуацыя аўтара.) Альбо расповед пра тое, як ён выратаваў фікус: вазон падпіраў дзверы ў бары і «*выглядаў закатаваным і ўсім сваім станам прасіў у мяне дапамогі, расставіўшы ў розныя бакі свае паўтара ліста. спачатку я яго паліваў кожны тыдзень, калі прыходзіў ніць у гэты бар, пакуль не заўважыў трэці ліст. счакаўшы, калі бармэн будзе заняты, я скраў расліну*».

...Сцены маёнтка пашырыліся, а сэнс тэкстаў згусціўся, стаў больш канцэнтраваны. У жыцці галоўнага героя гэта і ёсць вынікам задуманага эксперыменту. Ці адбылося пашырэнне свядомасці, набыццё нейкага якасна новага досведу, на што было спадзяванне? Пытанне застаецца адкрытым, кожны хай адкажа на яго сам.

У рэшце рэшт аўтар, наэксперыментываўшыся, вяртаецца да таго, з чаго пачынаў: «*мой родны квадратурынавы маёнтак, мае пашыраныя сцены, адмысловая ізаляцыя на сялібе, усе спробы скараціць свае тэксты да неверагодных памераў давалі мяне да кропкі, да такой жаданай кропкі, якая пачынае новае адмярэнне часу, бо сёння раніцай я прачнуўся і выявіў, што адна са сценак, на якую я часцей наносіў квадратурынавую мазь, напросту перастала пашырацца і расці вонкі...*» Што ж, калі знешняя экспансія дайшла да межаў магчымага, то час колькасці ператварыцца ў якасць. А ўлічваючы, што якасць і ранейшых твораў Аляксандра І. Бацкеля на вартым узроўні, мы ў прыемным прадчуванні таго што яна будзе расці і расці з кнігі ў кнігу.

«Не ведаю, што будзе далей, але ведаю, чаго далей не будзе», — пераконвае аўтар. Ён «абнуліўся» і пачаў новае жыццё. І гэта таксама новы досвед, пра які, хочацца верыць, мы неўзабаве даведземся.

Яна БУДОВІЧ

Гісторыя як антыдэпрэсант

Шчыра кажучы, я не фанат гістарычнай літаратуры. Аднак час ад часу ўсё ж цягне зазірнуць у мінулае, асабліва ў хвіліны распачы і няўпэўненасці ва ўласных сілах. Прашчыры нібыта з дакорам узіраюцца ў цябе, і ты міжволі абуджаешся, бо мусіш быць моцны, ваявалі, кахалі і паміралі менавіта дзеля цябе, дзеля твайго жыцця, з якім ты часам абыходзішся нехайна і непаважліва.

«Кнігазбор» — адно з тых нешматлікіх выдавецтваў Беларусі, якое рупіцца і дбае пра гістарычную і літаратурную спадчыну айчыны. Неабвержны доказ таму — серыя «Беларускі кнігазбор». Яскравай і знакавай кнігай з серыі з'яўляецца важкі том «Выбранага» Кастуся Тарасава. «Выбранае» склалі раманы «Пагоня на Грунвальд», апавесць «Скарб Нясвіжскага замка», нарысы пад агульнай назвай «Памяць пра легенды», шэраг гістарычных эсэ і некалькі аўтабіяграфічных аповедаў вядомага аўтара твораў, прысвечаных нашай мінуўшчыне.

Кастусь Тарасаў адным сваім розумам (ён не меў гістарычнай адукацыі, па адукацыі — хімік) дайшоў да высновы, што толькі памяць пра мінулае ніколі не здрадзіць і не падмане, што толькі яна мае сэнс. Таму такімі глыбіннымі, шчырымі выглядаюць яго кнігі, дзеянне ў якіх адбываецца ў часе, дзе ніхто з нас не быў.

«Пагоня на Грунвальд» не мае патрэбы ў анансаванні і рэкламе. Не толькі таму, што твор неаднойчы

выдадзены і вядомы шырокаму колу чытачоў. Ён прысвечаны гераічнаму змаганню нашых продкаў з агрэсіяй Тэўтонскага ордэна, які быў ушчэнт разбіты пад Грунвальдам злучаным ліцвінска-польскім войскам на чале з вялікім князем Вітаўтам і каралём польскім Ягайлам. Як вынікам з рамана, богаабранасць сталася для немцаў ідэяй дужа даўно. Час ад часу гэтая ідэя штурхала іх на заваёвы чужых зямель. Аднак твор моцны і цікавы не ўласна паказам бітвы пад Грунвальдам, а сцэнамі з жыцця звычайных людзей, бо князі — таксама людзі, такія ж, як усе астатнія, з тою ж чырвонай крывёй, з прагай кахаць і жыць. Шыкоўна выпісаны вобраз Вітаўта. Ён не лубачны, а сапраўдны. Аўтар не ідэалізуе і не шкадуе свайго героя — паказвае нечалавечую жорсткасць, з якой былі знішчаны сто пскоўскіх дзяцей, каб застрашыць горад. Увогуле жорсткасць суправаджала тагачаснае жыццё кожнага, як зараз папсовыя песні. Жыццё было яшчэ тое: кожны дзень вайна! Калі не мелі знешняга ворага, абавязкова знаходзілі ўнутранага, біліся брат з братам да смерці. Але і кахалі гэтак жа жарсна... Цяпер так не ўмеюць. Магчыма, з-за таго, што не адчуваюць хуткацечнасці ўласнага жыцця.

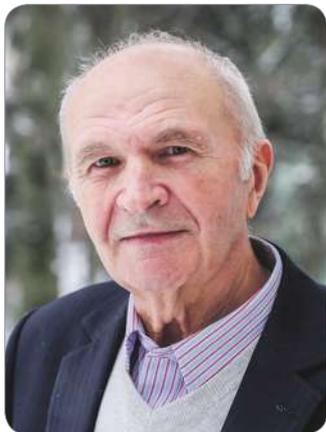
Аповесць «Скарб Нясвіжскага замка», як уяўляецца, — найбольш цікавы твор з усяго «Выбранага». Гэта

гістарычны дэтэктыв — не горшы, а можа, лічу, нават лепшы за акулінскія раманы пра Эраста Фандорына. Сюжэт завязаны на знікненні 40 вазоў каштоўнасцяў, вывезеных з разрабаванага нясвіжскага замка ў снежні 1812 года расійскімі адміралам Чычагавым, генералам Тучковым 2-м і палкоўнікам Кнорынгам. Праз тры гады раследаваць справу па знікненні каштоўнасцяў у Нясвіж быў адмыслова накіраваны аўдытар Ваеннага міністэрства Андрэй Лунін — удзельнік вайны з французамі і ўладальнік Ветрына, ад імя якога і вядзецца расповед. Інтрыга ў тым, што віну за рабаванне нясвіжскага замка ўсе фігуранты адмаўляюць. Але для Луніна, здаецца, нават не настолькі важна знайсці тых скарбы, як зразумець, чаму так адбываецца. І перад гэтым адступае нават дэтэктывны сюжэт, поўны таямніц і небяспечных для жыцця галоўнага героя падзей, і нават унікальныя гістарычныя экскурсы ў мінулае князёў Радзівілаў, Напалеона, беларускіх афіцэраў, якія ваявалі на баку французаў...

Гістарычныя нарысы і эсэ закранаюць жыццё і дзейнасць лепшых прадстаўнікоў беларускай мінуўшчыны ад Рагнеды і Міндоўга да Касцюшкі і Каліноўскага. Асабліва ўдалым, пераканаўчым, хоць і неверагодным з'яўляецца апавед пра паходжанне расійскай імператрыцы Кацярыны I, якая ў сапраўднасці мела імя Марта Скаўронская, нарадзілася і вырасла ў цэнтры сучаснага Мінску.

Кніга «Выбранае» К. Тарасава — свайго кшталту антыдэпрэсант, высятак ці штуршок да жыцця ад нібыта катастрафічнай жыццёвай драмы альбо трагедыі. Бо часта драмы гэтыя — мыльная бурбалка ў параўнанні з выпрабаваннямі, якія выпалі на долю нашых далёкіх продкаў.

Мікола АДДАМ

Трывожаць слых мабільныя званкі

Трывожаць слых мабільныя званкі
Заместа пісьмаў — зблізку і здалёку,
У хаце ціхай і ў людскім патоку.
І ўсё радзей чытаем мы радкі,
Напісаныя цёпла, ад рукі.
Яны звіняць удзень, навідавоку,
Не спяць яны, спяваючы і ў змроку,
Мабільнікі — начныя жаўрукі.

Я дастаю пажоўклых пісьмаў звязку —
І адчуваю зноў любоў і ласку
Людзей, якія леглі пад крыжы:
У іх лістах з дажджу яшчэ, з марозу —
Жывая споведзь сэрца і душы,
Дыханне часу на скрыжалях лёсу.

Прытча пра трох братоў

Жылі-былі яны даўно, да нас.
АДЗІН адседзеца ў мінулым меціў:
Там дождж не лье і не буіце вецер.
ДРУГІ лунаў у будучым якраз —
У мэрах і прыдумках бавіў час.
І не ў абстрактным, а ў рэальным свеце
Яднаў папличнікаў, змагаўся ТРЭЦІ,
Каб светач праўды заўтра не пагас.

Сышлі браты з жыццёвае арбіты,
Забыты — першы і другі — забыты.
А ТРЭЦІ застаецца на зямлі,
А ТРЭЦІ паўтарае шлях спачатку:
Яго і продкі ў круг свой прынялі,
І згадваюць з удзячнасцю нашчадкі.

Губны гармонік

Не помню, хто з вайны яго прынёс,
Губны гармонік — срэбраныя тронкі,
Як падарунак з казачнай скарбонкі.
Ах, салавейка гэты!.. І ў мароз
Ён не змаўкаў, хвалючы да слёз,
І мы ад хат сваіх наперагонкі
Ляцелі ў клубны двор — на спеў той
звонкі,

Спрыяў і так пасляваенны лёс.

Святкуе майскі дзень свой Перамога
Пад музыку аркестра духавога.
А я ўяўляю наш вясковы клуб —
І там, за перажытага парогам,
Перабівае медны голас труб
Мелодыя гармоніка губнога.

Крылатыя салісты

Прыехаў з вёскі, пэўна, гэты дзед,
І тут, у Мінску, каля Камароўкі
Ён прадае вясновыя абноўкі —
Шпакоўні, змайстраваныя як след,
Пры кожнай — і пралесачак букет.
Яшчэ ў дарозе з выраю-зімоўкі
Шпакі, і жаваранкі, і салоўкі,
А свет ажыў — і вяслее свет.

У крон суквецці і зялёным лісці
Даўно мае шпакі засталіся.
Адтуль, з далёкай нёманскай вясны,
І чую спеў я — меладычна-чысты:
На Камароўку ўсю пяюць яны,
Натхнёныя крылатыя салісты.

Перасяленцы

Як бежанцы, без коней і кароў
Яны, перасяленцы з-пад Нароўлі,
Пакінулі куточак мілы, родны.

У вёсцы нашай — болей жыхароў,
Няхай чужая, ды жывая кроў:
Не скардзяцца на старасць і здароўе,
Нясуць свой крыж з тутэйшымі нароўні,
Збліжае гора, лучыць, як сяброў.

У райскім месцы новая праніска:
І лес грыбны вакол, і Нёман блізка.
Чарнобыль перайначыў лёс, бальцы,
А лягуць тут у нашы дамавіны —
Душа жывая ціха адляціць
Усё ж туды, у родныя мясіны.

Вуаль

Маскарад той забыць немагчыма.
Як у казачным фільме амаль,
Усміхнулася ты вачыма —
І на твар апусціла вуаль.

Думаў-марыў: адною сцежкай
Сыдзем разам — у ноч, у зіму,
І вуаль над тваёй усмешкай
Я дыханнем сваім падыму.

Ад усіх адлучылася тайна,
Не вярнулася болей назад —
У маіх успамінах ён танчыць,
Навагодні той маскарад.

І здаецца: не ў выраі дальнім
Ты, зямная, забылася след,
А з усмешкаю пад вуаллю
Зноў вярнулася ў казачны свет.

Поле спакусаў

З узростам цягне на роздум.
Хапае ў жыцці землятрусаў,
І поле прайсці няпроста,
Калі гэта — поле спакусаў.

Здаецца, толькі што выбег
У свет, дзе збываюцца мары,
А тут нечакана і выбух
Блакiтнае неба захмарыў.

Апору з-пад ног выбываюць
Уладай, грашыма і словам:
Спакуса — як міна сляпяя,
Расцяжка на полі жыццёвым.

Дзе як, адкрыта ці ўпотаі,
Скараюць, духоўна калечаць, —
І мы пакутуем потым,
Дачасна сыходзім у вечнасць.

Я сведчу амаль што з пагоста
Цяпер, пасля ўсіх землятрусаў:
І поле прайсці няпроста,
Калі гэта — поле спакусаў.

Па вёсках і маленькіх гарадах...

Па вёсках і маленькіх гарадах
Раз'ехаліся хлопцы са сталіцы —
Не ў гасці недзе, каб навесляцца,
Не да бацькоў жывых, пад родны дах.
Шумяць і завірухі ў галавах,
І гром грывіць, і ззяюць бліскавіцы,
Але не будзяць іх, маўклівых, ніцых,
Не старыць болей розніца ў гадах.

Ці ўспамінаюць нас у лепшым свеце?
Адказу не знайсці і ў інтэрнэце.
Адны або ў кампаніі чужой
Згадаем іх — і сэрца зноў заняе:
Яны як быццам недзе за мяжой,
А мы пакуль яшчэ невыязныя.

Слухаю дождж...

Канстанціну Сянюціну

Я слухаю ў пакоі дождж начны.
Ён стукае ў акно — і стук як сувязь
З жывымі і кагортаю адсутных:
Прыходзяць і знікаюць зноў яны
У нашых днях і ў свеце даўніны.
Ад іх прачулых слоў і ўласных думак
То ўцешна мне, то пакаянна-сумна,
З дажджом у гэты час мы не адны.

Душа не спіць, і на ўспамінаў вечы
Усё часцей такія вось сустрэчы.
Спляце жалоба з плачу свой вянок,
На шлях жыццёвы цень ад крыжы ляжа, —
І дождж начны, пастукаўшы ў акно,
Камусьці з вас і пра мяне раскажа.

Жывуць імёны ў назвах...

Легенда
Мудрасць і справе
вернасць,
Як месяц у небе поўны.
Любоў і міласэрнасць —
Дар самы каштоўны.

Месяц плыве на світанні
Па самым небакраі.
Пра веліч і горыч каханья
Легенда гаворыць сівая.

Некалі ў краі нашым,
Дзе рэкі бягуць імкліва,
Дзвін валадарыў
бястрашны,
Была дачка ў яго Дрыва.

Прыгожай была князёўна,
Быццам дзівосная
кветка,
Якая красой невымоўнай
Вабіць усіх улётку.

Пра каханне казалі не раз
Ёй князі Снуд, Ноў, Брас.
Ды смялася толькі
Дрыва
З іх, бо была пыхлівай.

Неяк аднойчы
Дрыва
Князям маладым
і дужым
Сказала так
ганарліва,
Што той яе
стане мужам,
Хто заўтра ў час
паядынку
ў саперніку меч
свой пакіне.
Застылі князі
на хвілінку.
Хто ж з іх у баі
загіне?

Воінам Брас быў
вядомым,
У баях здабыў сабе славу.
І задумаў Снуд разам
з Новам

Ганебную чорную справу.
Напасці на Браса ноччу,
Як пойдзе лясной ён
дарогай.

Моцы надасць ім роспач,
Цемра будзе падмогай.
Забойства задумалі
разам

І ўсё, як рашылі, зрабілі.
Ды ў цемры начной
замест Браса
Снуд з Новам слезу забілі.

Затым пачалі
паядынак...
Некалькі ўскрыкаў
кароткіх...
Абодва князі маладыя
Памерлі ад ран
смяротных.

Лес зашумеў, адразу
Адгукнулася рэха
тужліва...
А Дрыва прамовіла Брасу:
«Ты адзін застаўся,
мой мілы!»

Брас сказаў:
«Бессардэчная, злая,
Няма ў тваім сэрцы
жалю.

Не трэба мне жонка
такая.
Не будзе вясельнага
балю».

Адварнуўся князь
сінявокі...
Не вынесла гэтага Дрыва,
Паднялася на бераг
высокі

Ды ўніз паляцела
з абрыву.
І Дзвін валадарыў
нядоўга.

У час варожай навалы,
Дзе ў полі віецца дарога,
Князя страла напаткала.

У гонар магутнага Дзвіна
Людзі раку назвалі.
Зігзагам бяжыць яна
дзіўным,
Пеняцца хуткія хвалі.

Брас кіраваць застаўся,
Дзе княжыў суровы Дзвін.
Мудрасцю ён вылучаўся,
Ды жыццё ўсё пражыў
адзін.

Правіў Брас па законе
сэрца,
Быў мужны і справядлівы.
У баі быў заўсёды першы,
У працы — самы руплівы.

Пра мудрага Браса слава
Грымела ў цэлым краі.
А калі князя не стала,
Горад Браславам назвалі.

Вецер гне дрэвы ў гаі,
Як Брас злую сілу
варожую.
А Дзвіна сваю песню
спявае,
Велічную, прыгожую...

Нёман і Лоша

Легенда
Неяк ранней вясною
Нёман, магутны і гожаы,

Усёй сваёю душою
Пакахаў лянівую Лошу.

Згулялі яны вяселле
Восенню позняй, нуднай.
Справілі напаселле,
І пачалі будні.

Поіць і корміць Нёман
Усіх, хто аб ласцы
просіць.
Чоўны пад ціхі гоман,
Нібы пушынькі, носіць.

Працуе Нёман рупліва
З раніцы аж да ночы.
А Лоша ляжыць ляніва,
Прыжмурчышы сінія
вочы.

Ні дапамогі, ні ўцехі
Не мае Нёман ад жонкі.
І кінуўся раз наўцёкі,
А Лоша за ім наўздагонку.

Ды Нёман сляды
замятае,
Імчыцца па бездарожжы.
А Лоша яго шукае
І адишкаць не можа.

Сустрэўся ёй Нёман
дужы
Урэшце, дзе жоўты плёс.
Насустрач лінулася мужу
Хвалямі горкіх слёз.

З той пары зажылі яны
ў згодзе.
Туга іх тачыць
перастала.

А Лоша, казалі ў народзе,
Памочніцай Нёману
стала.

Толькі Нёман кожнай
вясною
Бяжыць, імчыць на
світанны

Туды, дзе такой жа
парою
Сустрэў ён сваё каханне.

Перад высылкай
Каміла Марцінкевіч
паспела зрабіць
яшчэ адзін смелы,
высакародны
ўчынак...
Генадзь Кісялёў

Яго апошні шлях быў па двары астрага — ад камеры да месца пакарання. Недалёкая, але цяжкая дарога.

Дзень быў летні, гарачы. На змардаваным Іванавым твары выступіў пот. Кропелькі збіраліся ў ручайкі і беглі па шчоках.

Кожны крок вязню даваўся з цяжкасцю: пастаянна нагадвала пра сябе прастрэная нага, якая не паспела загітацца. Ён ішоў, нізка апусціўшы вочы, і думаў пра сваё. Бязрадасным здавалася вязню завяршэнне жыццёвага шляху: ніхто так і не ўбачыць, не паспакувае, не будзе аплакваць яго смерці!

Іван служыў у лейб-драгунскім Маскоўскім палку, калі іх нечакана перакінулі пад заходнюю граніцу, дзе ўзбунтаваліся палякі. Салдат на месцы ўбачыў людзей, вельмі блізкіх яму па духу, — такія ж сяляне. Зараз яны, каб адстаць сабе волю, з косамі ішлі на ўзброеных расійскіх воінаў.

Іван раптам зразумеў, што не зможа страляць у амаль абязброеных людзей, якія хацелі свабоды, і перайшоў на іх бок. Так ён стаў байцом атрада Трусава. У тым баі, дзе ён быў паранены і акружаны салдатамі, яго маглі застрэліць на месцы, але злітаваліся: аддалі ў рукі правасуддзя.

Нядоўгім было Іванава знаходжанне ў астразе, які афіцыйна значыўся Мінскім турэмным замкам. Вердыкт паўстанцу вынеслі хутка: расстраляць! І цяпер ён адмерваў апошнія свае крокі...

Нечакана пад ногі вязню ўпалі некалькі кветчак. Иван спыніўся, падабраў іх. Кветкі былі крыху прывялыя, мусіць, сарвалі іх не сёння. Адзін са стражнікаў памкнуўся адабраць, але другі запыніў:

— Няхай нясе, калі яму гэтак лягчэй будзе памерці!

І той адступіўся. Паглядзеў угару на адчыненае акно камеры і сказаў:

— Вар'ятка і ёсць вар'ятка!

Зірнуў на тое акно і асуджаны. Хаця за кратамі ён нікога не заўважыў, але прамовіў ціха:

— Дзякую!

Цяпер ён ведаў, што той, хто кінуў гэтыя кветкі, зараз думае пра яго і будзе спачуваць, калі Івана не стане. «На міру і паміраць лягчэй!» — калісьці казалі Іванава

КВЕТКІ АД КАМІЛЫ

бабуля Дарка. Вязень адчуў, што падораныя кветкі далі яму сіл, і ён зрабіў яшчэ адзін крок насустрач сваёй смерці...

***

У той дзень Каміла Марцінкевіч прачнулася як звычайна. Яе здзівіла цішыня ў астразе. Не чуто крыкаў наглядчыкаў, не адчыняюцца са скрыгатам дзверы камеры, не выпускаюць вязню на прагулку ў турэмны двор. І яна ўспомніла, што такое было, калі вялі на пакаранне прапаршчыка Цюндзявіцкага. «Хто ж сёння той няшчасны?» — падумала дзяўчына.

У камеры было душна. Каміла адкрыла акно, уладкавалася зручней і пачала назіраць, каго павядуць на расстрэл. Чакаць давялося доўга. Нарэшце вязень з'явіўся на турэмным двары. Чалавек разумеў, што яго чакае, і ішоў, нізка апусціўшы галаву.

Каміле было шкада няшчаснага. Так і хацелася крыкнуць, падбадзёрыць: «Весялей, братка!» Але наўрад ці ён пачуў бы яе голас з-за кратаў. Каміла зірнула на столік — там у шклянцы з вадою стаяла некалькі кветак, схпіла іх і кінула ўніз. Яе заўважылі, а вязень, як здалося, падзякаваў за кветкі.

Гэта быў адзін з самых яркіх момантаў за апошнія паўгода. Да таго яе жыццё поўнілася маладымі парывамі і надзеямі. І калі ў 1861 годзе яна выходзіла на патрыятычныя дэманстрацыі, і калі ў касцёле спявала гімн «Роўнасць людзям, Божа наш, вярні!», і калі насіла жалобу па забітых у Варшаве.

Мінскі губернатар граф Келер не мог зразумець гэткага яе парыву і назваў дзяўчыну вар'яткай. Камілу змясцілі ў псіхіятрычную бальніцу. Толькі дзякуючы гарадскім дэманстрацыям ёй удалося адтуль вызваліцца.

Хутка Каміла арганізавала школу для сялянскіх дзяцей у мястэчку Гарадок Мінскага павета. Тут і застала яе паўстанне пад кіраўніцтвам Каліноўскага. Смелая дзяўчына вырашыла стаць у шэрагі паўстанцаў і прапсіла аднаго з салдат, раскватараваных у Гарадку, прадаць ёй зброю. Замест таго, каб выканаць просьбу, той паведаміў свайму фельдфебелю. У Гарадок прымчаў следчы прыстаў — і Каміла аказалася ў астразе.

Паўгода ў вязніцы, калі ты адна, сам-насам са сваімі думкамі, а недзе за вокнамі — сапраўднае жыццё, дзе людзі ідуць у бой за волю, дарэшты падарвала яе здароўе. Дзяўчына падала прашэнне на імя генерал-губернатара. Не літасці хацела, патрабавала прыняць якое-небудзь рашэнне па яе справе. І той прыняў яго...

Каміла здагадалася пра гэта, калі нарэшце павялі яе на споведзь у дом пана наглядчыка, дзе зняволеную чакаў ксёндз. Быў той невысокага росту з пасівельмі скронямі і старанна паголены. Святар, мабыць, пашкадаваў маладую дзяўчыну, якой выпала столькі нягод, і старанна правёў абрад.

На стала стаялі некалькі букетаў, мусіць, прыгатованых для такой важнай падзеі, як споведзь. Каміла вырвала некалькі кветчак. Гэта бачылі і ксёндз, і гаспадыня, але зараз, шкадуучы няшчасную, не зрабілі ёй нават заўвагі: няхай возьме, калі гэта аблегчыць яе пакуты!..

***

Выхадку зняволенай, якая кінула злачынку пад ногі кветкі, не маглі пакінуць без увагі, і Камілу выклікалі на допыт. Следчы, не нашмат старэйшы за яе, доўга разглядваў дзяўчыну, стараючыся разабрацца, чаму тая не спалохалася пакарання і здзейсніла свой учынак. Але, так нічога і не зразумеўшы, апроч таго, што такое магла зрабіць толькі вар'ятка, задаў першае пытанне:

— Скажыце, пані Марцінкевіч, вы ведалі злачынку?

— Не.

— А чаму вы кінулі яму кветкі?

— Сапраўды, я кінула асуджанаму на смерць некалькі кветак... І аб гэтым не шкадую...

— А адкуль у вас кветкі, пані Каміла?

— Я ўзяла іх, калі была на споведзі ў доме пана наглядчыка. Яны стаялі ў мяне ў пакоі ў шклянцы. Узяла кветкі без усялякага намеру, не ведаючы тады яшчэ пра пакаранне.

Арыштаваная трымалася горда, адказвала смела і гэтым бянтэжыла следчага. Напаследак ён заявіў:

— Добра, пані Каміла, што мы нарэшце развітаемся з вамі. Бо маем прадпісанне накіраваць вас на пастаяннае месца жыхарства ў Пермскую губерню.

— Дзякую! — нечакана адказала дзяўчына.

— За што дзякуюце? — здзіўся следчы. — Вы і там будзеце пад пастаянным наглядам паліцыі.

— Ведаю. Але гэта ўсё-такі лягчэй, чым з дня ў дзень быць адной у камеры...

І яе адпусцілі рыхтавацца ў дарогу.

ЭПІЛОГ

Каміла была дачкой вядомага беларускага пісьменніка Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, якога таксама шукала і ў рэшце рэшт арыштавала паліцыя. Яму ставілі ў віну распаўсюджванне сярод сялян забароненай літаратуры, але нічога даказаць не змоглі і адпусцілі. Да ранейшых твораў Дуніна-Марцінкевіча «Гапон», «Сялянка», «Вечарніцы» дадаліся п'есы «Пінская шляхта» і «Залёты». Ён назаўсёды застаўся ў літаратуры.

Камілу пасялілі ў горадзе Салікамску. Тут яна выйшла замуж за павятовага ўрача Казіміра Асіповіча, але ні на хвіліну не пакідала яе пільнае паліцэйскае вока. Незадоўга да смерці жанчына вярнулася ў Беларусь, каб знайсці спачын на роднай зямлі.

ЛЕТАПІСЕЦ ПРЫБЬЯСЕДДЗЯ

Зямля, дзе нарадзіўся, зрабіў першыя крокі, вырас, застаецца назаўсёды ў сэрцы, нават калі выпадае жыць далёка ад родных мясцін. А калі ты яшчэ чалавек творчы, дык усё жыццё — у раманах і вершах, у музычных творах ці на палатне — будзеш услаўляць свой кут.

Калі глядзець на карту Беларусі, то яна здаецца зялёным кляновым лістом. На Усходзе выступ-зазубрыну перасякае блакітная стужка ракі Бесядзь. На беразе яе шмат стагоддзяў месціцца вёска Кляевічы, дзе 14 верасня 1938 года нарадзіўся вядомы беларускі пісьменнік Леанід Левановіч.

Яшчэ ў 1982 годзе па лініі Бюро прапаганды літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР Левановіч разам з паэтам Хведарам Чэрнем прыязджаў у Жабінку і выступаў у працоўных калектывах. Леанід Кірэвіч раскажаў пра службу на флоце, пра аповесць «Якар надзеі», пра тое, што збірае матэрыял для другой аповесці «Валанцёр свабоды», а цяпер працуе над трэцяй, дзе імкнецца раскажаць пра сваё пасляваеннае, нападталоднае дзяцінства. Гэта было своеасаблівае вяртанне пісьменніка ў роднае Прыбьядзедзе.

Няхай сабе ягоныя Кляевічы сталі Хатынічамі, а гадоўны герой — Андрэем Сахутам, але ў ім угадваецца сам аўтар. Ды што ўгадваецца?! У адным пісьме да мяне Леанід так і напісаў: «Андрэй Сахута — гэта я!», тым самым падкрэсліўшы аўтабіяграфічнасць многіх старонак. Сапраўды, у Андрэйкавым дзяцінстве нам бачыцца ягонае, Лёнікава, маленства — басагногае, а часта і няўежнае.

Працуючы, Леанід Левановіч разумеў, што стварае не дакументальнае, а мастацкае, а значыць, мае поўнае права на вымысел і доммысел. Напрыклад, пасля сямігодкі бацька Кірэй Васільевіч Лявонаў (сапраўднае прозвішча Левановіча) прапаноўваў сыну ісці вучыцца на ляснічага — тады мецьмеш зямлю для таго, каб штосьці пасадзіць ды пасеяць, і карова будзе з сенам, але Леанід стаў культасветработнікам, а пасля — журналістам і пісьменнікам.

А генерал Андрэй Сахуту прывабіла спецыяльнасць ляснічага. Пасля была камсамольская і партыйная

праца. Андрэй, як чалавек справядлівы і сумленны, пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС пакінуў пасаду сакратара абкама партыі па ідэалогіі і папрасіўся ляснічым у самы забруджаны раён. Колькі разоў Левановічавым героям даводзілася даказаць права быць чалавекам на зямлі!..

Падчас працы аўтару прыйшлося ўвесці новых герояў, так што першая невялічкая аповесць аб Прыбьядзедзі вырасла ў роман «Шчыглы», які быў цёпла прыняты і чытачамі, і крытыкай, а пачатковая задума аднаго твора ў хуткім часе вылілася ў цыкл раманаў «Прыдняпроўская хроніка».

Але аўтар раптам зразумеў, што не мае права спыняцца на паўдарозе, бо чытачы чакаюць ад яго расповеду пра тое, як склалася далей жыццё Андрэя Сахуты і іншых персанажаў. Ён надрукаваў ужо сем раманаў, у якіх правёў сваіх герояў з 40-х гадоў ажно ў новае стагоддзе. Хочацца верыць, што і «Міленіум» не будзе апошнім у цыкле «Прыдняпроўская хроніка».

Яшчэ падчас таго прыезду ў Жабінку, беручы для раённай газеты «Сельская праўда» ў Леаніда інтэрв'ю, задаў пытанне, як з журналіста Лявонава вырас пісьменнік Левановіч. Леанід Кірэвіч раскажаў пра свой шлях да роднай мовы, як ён развітаўся з «Сельскай газетай» і перайшоў працаваць у «ЛіМ», а народнага пісьменніка Беларусі Івана Мележа назваў «хросным бацькам».

А было ўсё так. Прыехаў Леанід у Дом творчасці ў Каралішчавічы. Абедалі за адным сталом з Мележам. Иван Паўлавіч часам пасмейваўся з малодшага:

— Ну й дагадзілі вам бацькі: поўнае супадзенне з класікам рускай літаратуры Леанідам Лявонавым. Яму ваш ганарар могуць паслаць у Маскву, а вам яго — ніколі!

— Мне аднойчы пра гэта Андрэй Макаёнак казаў, — прызнаўся Леанід. — Калі ў часопісе «Нёман» я надрукаваў нарыс «Беларускі мёд», дык нехта пазваніў і спытаў яго, рэдактара Макаёнка: «Няўжо сам Леанід Лявонаў з Масквы прыязджаў і гэтак хараша пра наш мёд напісаў?»

— Вось-вось, вам патрэбна ўзяць псеўданім! — зазначыў Мележ.

— Думаў я пра гэта, Иван Паўлавіч, ды ніяк не выберу сабе новага прозвішча.

— А што тут выбіраць?! — паціснуў плячымі Мележ. — Леанід Левановіч.

— Дык быў жа паэт Павел Левановіч.

— Ён паспеў выдаць адну кніжку і загінуў на вайне. Вось і працягвайце яго справу.

А пасля выхаду другой кнігі «Зялёныя трохкутнік» Иван Паўлавіч рупіўся, каб Левановіча хутчэй прынялі ў пісьменніцкую суполку. І нават пасля, аж да смерці, ён пастаянна сачыў, над чым працуе малады калега, і пры сустрэчы не шкадаваў добрага слова. Атрыманая пісьменнікам Літаратурная прэмія імя Івана Мележа асабліва дарага Леаніду Кірэвічу.

Страшны Чарнобыль знішчыў ягоныя Кляевічы, таму калі сям'я Левановічаў у сталыя гады вырашыла пакінуць сталічныя гмахі, каб жыць бліжэй да зямлі і ў суладдзі з прыродай, дык вымушана была перасяліцца ў вёску Пятрылава на Вілейшчыне. Тут Леаніду Кірэвічу добра жывецца і пішацца. Ён захапіўся пчалярствам. Але дзе б ні жыў, чым бы ні займаўся, у памяці незабыўна жывуць родная вёска і рака Бесядзь.

Леаніда Кірэвіча даўно ўжо лічаць летапісцам Прыбьядзедзя. Родная зямля таксама памятае і любіць свайго аўтара: Леаніду Левановічу прысвоена званне Ганаровага грамадзяніна Касцюковіцкага раёна.

...Падышла васьмідзясятая Левановічава восень — пара, як лічыць сам пісьменнік, падводзіць вынікі. Ён спадзяецца, што яго творы будуць запатрабаваныя і што ў першую чаргу імі будуць цікавіцца сямейнікі — унукі, напрыклад, альбо праўнучка Алінка. Магчыма, у наступным стагоддзі які-небудзь аматар прыгожага пісьменства таксама возьме ў рукі томік Леаніда Левановіча і з ахвотай стане чытаць, зачароўваючыся праўдай Жыцця і сілай Слова. Як сёння чытаюць Пушкіна і Талстога, Шаўчэнку і Горкага, Купалу і Багдановіча, Быкава і Караткевіча...

У адным з лістоў Левановіч пісаў: «Прайшло ад нараджэння нямала гадоў! Але я не стаіўся жыць і радавацца жыццём. Значыць, будзем жыць і працаваць далей». Поўнасцю згодзен з табою, Леанід Кірэвіч!..

ОДА ДВУКРОП'Ю

Ніколі не ўзнікала ахвота напісаць оду — «урачысты, патэтычны верш у гонар нейкай гістарычнай падзеі або выдатнай асобы» (В. Рагойша). Але цяпер, калі ў друкаваных творах усё радзей сустракаешся з гэтым ёмістым знакам прыпынку — двукроп'ем, — патрэба ў яго падтрымцы становіцца відавочнай.

Дзве кропкі, размешчаныя адна над другой, — яскравы паказчык лагічнай пабудовы аўтарскага выказвання: яны нібыта спыняюць зрок чытача, прапануюць яму супаставіць папярэдняю інфармацыю з тым, пра што будзе сказана далей. Ён мяркуе: пасля двукроп'я аўтар назаве прычыну, растлумачыць думку, прывядзе аргументы. Як у Івана Мележа: «У другі раз Яўхім ударыць не ўправіўся: на яго, як рысь, увесь падаўшыся ўперад, рынуўся Сцяпан, нецярплівымі рукамі рвануў ззаду за каўнер» або ў Алеся Разанавы: «Я кладуся на дол: мне заўсёды хацелася быць бліжэй да нябёсаў, цяпер — бліжэй да зямлі». І так увесь час, нават калі аўтар афармляе простую мову ці дыялогі-палілогі.

Што мы бачым сёння? «Пра мараль тут размову весці ўвогуле бессэнсоўна — глабальнае сеціва — тэрыторыя, вольная ад маралі». «Чаму працяжнік?» — не разумее чытач. «Чаму ў невялікім сказе два працяжнікі?» — павінна было ўзнікнуць пытанне ў рэдактараў і карэктараў. І адказ можа быць адзіна правільны: пасля слова «бессэнсоўна» павінна стаяць двукроп'е.

Куды ты знікаеш, загадкавае Двукроп'е? Хіба цябе так лёгка пазбавіць свайго належамага месца на засеяным літарамі белым аркушы? Чаму адна рыска — працяжнік — перакрэслівае ўсе твае высілкі, каб усталяваць неабходныя адносіны ў прэзентаванай на паперы думцы аўтара, стварыць патрэбную інтанацыю ў выказванні? Ён, працяжнік, і так займае дастаткова месца, у яго функцыя нечаканасці, выніку, а то і звычайнага спынення думкі ледзь не ў любым месцы сказа! Чаму ж гэты знак заняў тваё сталае месца і тут: «Галактычная федэрацыя планет адпраўляе на Зямлю пасланца з папярэджаннем — калі ўрады не спыняць разбуральныя ўмяшанні ў прыроду, планета будзе знішчана»? Ці ў гэтым: «Сэрца караля Польшчы і вялікага князя літоўскага Жыгімонта Аўгуста разрывалася ад болю і адчаю — яго каханая, яго любая жонка паміралі, і ніхто ўжо не мог бы выратаваць яе ад смерці»? Рэдактар (карэктар) павінен быў дапамагчы аўтару, бо перад працяжнікам напрошваюцца нехарактэрныя для яго пытанні: у першым сказе — «Якім менавіта папярэджаннем?», у другім — «З якой прычыны?».

Чаму ж у Валянціны Аколавай чытаем: «Зразумею аднойчы: не хопіць жыцця, каб наслухацца выраю песні...», а ў іншага аўтара ўжо коска «забівае» двукроп'е: «Аднак мудрага студня разумела, з падлеткаў надта не спытаеш, адно не трэба з іх спускаць вачэй»? У коскі, натуральна, менш моцы, каб засланяць сабою двукроп'е...

Абараняйся, мудрае Двукроп'е, ты мусіш перамагчы і працяжнік, і коску: у цябе большыя магчымасці займаць месца там, дзе трэба думаць! Якая ганаровая місія! І аўтар праз тваю прысутнасць запрашае ўяўнага чытача да сумоўя, імкнецца перацягнуць яго на свой бок, пераканаць у нечым. Як у байцы Уладзіміра Корбана: «Да броду скрозь адзіны падыход: заўсёды псымы кот, старанна поўсць вылізвае сабака і курцы заўжды сябе ў парадак прывядзе». Або ў апавяданні Георгія Марчука: «Калі прасачыць гісторыю адносін бацькоў і дзяцей, то выплывае агульная тэндэнцыя: найчасцей і ахвотней мы ўспамінаем пра маці і нясем яе светлы вобраз да апошніх дзён».

Не дам, Двукроп'е, я цябе на здэк,
Засцерагу ў патрэбную хвіліну.
Пакуль не робат піша — чалавек,
То будзе доўгім у двукроп'я век:
Адолею працяжнікавы кпіны.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Паэты Львова — на беларускай мове

Магчыма, і занадта гучна сказаць «анталогія» ў дачыненні да зборніка вершаў майстроў слова з Львова і Львоўшчыны ў перакладзе на беларускую мову. Але несумненна тое, што выхад кнігі «На арэлях натхнення» (Мінск, Мастацкая літаратура, 2018) — добрая падзея сяброўства і сапраўднай літаратурнай дружбы.

Зборнік аб'яднаў пад адной вокладкай вершы паэтаў Івана Франка, Багдана-Нестара Лепкага, Антона Шмігельскага, Багдана-Ігара Антоніча, Міколы Пятрэнка, Расціслава Братуня, Івана Гнацюка, Дмытра Паўлычкі, Уладзіміра Лучука, Рамана Лубкіўскага, Аксаны Сенаковіч, Рамана Кудлыка, Міколы Красюка, Яраславы Паўлычкі, Галіны Турэлік, Вольгі Кіс... Шаснаццаць паэтаў, якім дарогу да беларускага чытача дапамаглі адолець улюбёны ва ўкраінскую культуру, літаратуру выпускнік Кіеўскага дзяржаўнага ўніверсітэта Уладзімір Караткевіч, Міхась Калачынскі, народны паэт Беларусі Рыгор Барудулін, Васіль Зуёнак, Язэп Семяжон, Вячаслаў Рагойша, Уладзімір Марук, выпускнік аддзялення журналістыкі Львоўскага вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча Сяргей Панізнік.

У прадмове да выдання Сяргей Панізнік зазначае наступнае: «...Выдадзеная кніга яднае творчых асобаў, каб ускалыхнуць натхненнем мацярык нашай духоўнай аднасці».

Так, Сяргей Панізнік у 1963—1967 гадах вучыўся ў Львове на ваеннага журналіста. І разам з засваеннем вайскавай практыкі, вайсковых навук, разам з авалодваннем журналісцкай прафесіі ён вырастаў у беларускага, чуйнага і да братняй украінскай мастацкай прасторы, паэта. З таго львоўскага часу — і яго, Сяргея Панізніка, уяўленні пра Івана Франка, пра Львоў у звязках з Беларуссю, з таго часу — знаёмствы з львоўскай літаратурнай, культурнай і, відавочна, нацыянальнай атмасферай.

А Львоў жа, яго блізкія і далёкія ваколіцы, Явараў, Ярэмча, Ужгарад, Івана-Франкоўск, Луцк, Астрог, Заходняя Украіна ўвогуле сапраўды пераплецены з Беларуссю самым цесным чынам. Возьмем хаця б, напрыклад, і такі факт. У 1909 годзе ў Львове выходзіць брашура тады маладога гісторыка і публіцыста Івана Крыпякевіча «Білорусі», у якой аўтар выказаў і такія праніклівыя, надзвычай цёплыя словы: «Сярод беларусаў знайшлі мы шчырыя сяброў і суседзяў. А іначай не магло быць. Амаль усю мінуўшчыну пражылі мы разам з беларусамі; ніколі не было між двума народамі якой-небудзь нязгоды... У долі і нядолі ішлі мы ўсе разам». Дарэчы, на 2017 год прыпала 150-годдзе з дня нараджэння Івана Крыпякевіча, акадэміка Нацыянальнай акадэміі навук Украіны, аднаго з найцікавейшых гісторыкаў Украіны. Мо новы зборнік і гэтай даце пазнака?..

Ёсць і другая дата, вылучаная ў эмацыянальнай прадмове Сяргея Панізніка, дата, памятная яму асабіста... У 1967 годзе ў Львове прайшоў вечар сучаснай беларускай паэзіі. Удзельнічала ў ім беларуская паэтэса, перакладчыца Валянціна Коўтун. А з украінскага боку — У. Маторны, К. Трафімовіч, І. Дзенісюк, М. Ільніцкі, Р. Лубкіўскі, У. Лучук, М. Пятрэнка, Я. Паўлычка... А яшчэ ў 1987 і 1992 гадах ладзіліся ў Львове вечарыны памяці Максіма Багдановіча... У іншыя гады — таксама. Я ўзяў у разлік толькі даты, якія можна прывязаць да юбілейнага характару. А ў Мінску ў 1997 годзе Купалаўскі музей правёў вечарыну ў знак 90-годдзя першага беларускага замежнага музея, створанага Іларыёнам Свянціцкім. У тым самым 1997 годзе Сяргей Панізнік выдаў сваю кнігу перакладаў. І былі ў ёй вершы лывавян — Б. І. Антоніча, Р. Братуня, І. Гнацюка, В. Грабоўскага, Р. Качурыўскага, І. Франка...

Я дзіўны бачыў сон. Перада мной нібыта
У пустэльнай дзікасіці бязмежнае плато
І я, сталёвым ланцугом абвіты,
Стаю пад скальнай стромою з граніту,
А далей тысячы такіх, як я, братаў.

Чало ва ўсіх журбой жыцця ўзарана,
І ў кожнага ў вачах гарыць любові жар,
І на руках ва ўсіх гадзюкамі кайданы,
І плечы кожнага дадолю пазгінаны,
Бо нейкі страшны ўсіх гняце цяжар.
У руках у кожнага цяжкі жалезны молат,
І зверху — кліч да нас, пяронам над зямлёй:

«Дзяўбіце гэты ўцёс! Няхай спякота й холад
Не спыняць вас! Выносьце працу, смагу й голад,
Бо ВАМ прызначана скрушыць у друз скаллі!» —

чытаем следам за Уладзімірам Караткевічам вершы неўміручага класіка ўкраінскай нацыянальнай літаратуры Івана Франка «Каменяры».

Многія творы са зборніка ўкраінскіх паэтаў — вершы пра Беларусь, вершы, звязаныя з Беларуссю. Як, напрыклад, «Сонца над песняю М. Багдановіча» Міколы Пятрэнка (пераклад Уладзіміра Марука). «Беларусь — высокая сінеца, / Беларусь — зялёны аксаміт. / Ды чаму здаецца — як на сечы, / Звоняць шаблі, звоняць шчыт аб шчыт?..» І далей: «Беларусь, разбі няволі крыгі, / Орды крывасмокаў прагані!.. / Бач, Скарына, падае нам кнігу / Вольнасці, любові, дабрыні»... Некалькі слоў пра аўтара верша. Мікола Пятрэнка нарадзіўся ў 1925 годзе на Палтаўшчыне. У час акупацыі Украіны нямецка-фашысцкімі захопнікамі быў вывезены ў Германію, тры гады пражыў у гітлераўскім канцлагеры. Пасля вайны працаваў на рыбных промыслах на Камчатцы, затым — у рэдакцыі раённай газеты на Львоўшчыне. Шмат гадоў аддаў журналістыцы. І ўвесь час пісаў вершы. Аўтар шматлікіх кніг паэзіі. Народны паэт Беларусі Рыгор Барудулін сярод напісанага Расціслава Братуня (1927—1995) знайшоў верш «У Араў-парку»... Пра аднасць культур, народаў, аднасць сапраўднага паэтычнага веравызнання — гэты твор. Бо ў Араў-парку сышліся помнікі паэтам-класікам.

Не быць тут звадзе!

Бярыце прыклад, накаленні:
Тарас бунтоўны на левадзе
Узняўся ў вогненным імкненні;
І Пушкін з маладым парывам
З Уітменам душу з'ядналі.
Паэты тым спрадвек ішчаслівы,
Што іх не разлучаюць далі.
Звінела Беларусі мова,
Світаннем неба абдымала.
Ішоў далёк раскутым словам
З вітаннем маладым Купала.

Іван Гнацюк (1929—2005) — паэт-лагернік, які адбываў пакаранне на Калыме. Пасля вызвалення быў выгнаны за межы Заходняй Украіны. Аўтар кніг «Каліна» (1966), «Смага» (1970), «Барэльефы памяці» (1977) і інш. У часопісах пасля смерці паэта былі надрукаваны яго вершы, напісаныя ў калымскіх сталінскіх канцлагерах. Іван Гнацюк перакладаў вершы польскіх, сербскіх і беларускіх паэтаў. Да верша Івана Гнацюка «Над сіняю затокаю надзеі» — эпіграф з Максіма Багдановіча. І верш, зразумела, прывесчаны Максіму... Падборка ўкраінскага паэта ў кнізе «На арэлях натхнення» складаецца з вершаў, якія былі перакладзены вялікім сябрам украінскай літаратуры Уладзімірам Караткевічам.

Ёмістай падборкай прадстаўлены Уладзімір Лучук (1934—1992). Адкрываецца яго раздзел вершам «Пачатак Якуба Коласа». «З народа вырас — гэтак паўстае / з палаткаў урадлівых чуйны колас... / І Слова, чары выдаўшы свае, / пацалавала і сказала ўголас: / — Аддае табе да скону я — / ты мне, паэт, не здрадзь у ачмурэнні, / у душы праўду сей зямля твая / яшчэ ўзгадуе новыя карэнні!..» Перакладчык — Сяргей Панізнік. У сваёй перакладчыцкай дзейнасці Уладзімір Лучук асабліва любіў праявіць да Беларусі (гэта выдаць па зборніках «Важкасць», 1967, і «Сябры», 1987).

Нельга не сказаць пра павяз з Беларуссю паэта Рамана Лубкіўскага (1941—2015). Ён працягнуў час узначальваў Львоўскую пісьменніцкую арганізацыю. З'яўляецца адным з заснавальнікаў Міжнароднага фонду Янкi Купалы. Укладальнік кнігі «Максім Багдановіч. Страцім-Лебедзь» (2002) і «Шаўчэнкава дарога ў Беларусь» (2004). Як паэма вялікай любові да Беларусі чытаецца верш Рамана Лубкіўскага «Снягі Беларусі» з прывясчэннем: «Балгарскаму паэту Андрэю Германаву, аўтару верша «Беларускі снег». «Андрэй, гэты снег шлях і мне перабег, / Забавіў, здзівіў, счараваў і мяне ён. / Палоніў і долы, і долю няўспех, / Праз пушчы праходзіў аленем завейным...».

«На арэлях натхнення» — толькі самы пачатак, усяго толькі подступы да вялікай напружанай працы, якая павінна выліцца ў беларускамоўную анталогію паэзіі Львоўшчыны, а мо і ўсяе Заходняй Украіны. Анталогію, якая складзецца з вершаў паэтаў розных пакаленняў, якія вопяставаны Львоўшчынай, Іванава-Франкоўшчынай, Ровеншчынай, Чарнавіцкай старонкай, Хмяльніччынай, Цярнопальшчынай, Закарпаццем, Валыншчынай... І тады беларускія перакладчыкі не забудуцца пра паэтаў Івана Андрусяка, Уладзіміра Барну, Андрэя Бондара, Рыгора Варабкевіча, Восіпа Макавея, Паўла Гірныка, Антона Паўлюка і шмат яшчэ каго іншага ўспомняць... Паэзія Заходняй Украіны, паэзія Львова і Львоўшчыны, класічная і сучасная, — сапраўдны неабсяжны прастор, уважлівае памкненне да даляглядаў якога ўзбагаціць і беларускую нацыянальную паэзію, беларускае мастацкае слова.

Мікола БЕРЛЕЖ

НЯЗДЗЕЙСНЕННЯ МАРЫ

Постаць Максіма Гарэцкага выклікае Вялікую цікавасць у сучаснікаў. Трагічны лёс, загадкавае сабы ды непаўторная мастацкая і навуковая спадчына стварылі той вобраз аўтара, пра які хочацца даведацца нашмат больш, чым дазваляюць цяпер інфармацыйныя рэсурсы. А мэты, мары і ідэалы, дзеля якіх жыўе чалавек, характарызаваюць яго нават лепш, чым учынкі. Менавіта пра жыццёвыя і творчыя памкненні пісьменніка выданне «Максім Гарэцкі. Вернасць высокім ідэалам» (Мастацкая літаратура, 2018). Укладальнікі — Радзім Гарэцкі і Віктар Шніп.

У зборнік, прымеркаваны да 125-годдзя з дня нараджэння М. Гарэцкага, увайшлі ўспаміны, выбраныя аповесці, апавяданні і нататкі. Мастацкая частка кнігі носіць назву «Скарбы жыцця». Яе склалі «Літоўскі хутарок», «Габрыелевы прысады», «Усебеларускі з'езд 1917-га года», «Максімава зязюля», «Дзве душы», «На імперыялістычнай вайне» і «Скарбы жыцця» (фрагмент). Раздзел «Вянок памяці» складаецца з успамінаў братоў Гаўрылы і Парфіра, дачкі Галіны і менш падрабязных нататак Леанілы Чарняўскай-Гарэцкай, Андрэя Сухого, Алеся Вечара, Юркі Гаўрука, Міколы Улашчыка ды іншых.

Амаль кожнае апавяданне напоўнена смуткам з-за страты брата, сябра, творцы. Асаблівая ўвага ўдзяляецца таму факту, што М. Гарэцкі не паспеў здзейсніць мару свайго жыцця — скончыць эпопею «Камароўская хроніка». Не абмінаецца і стаўленне да створанага пісьменнікам. Вылучаецца адна з найяскравейшых вартасцяў яго твораў: вобразы і героі вельмі блізкія любому беларусу. Гэта, напрыклад, адзначыў Міхась Ганчарык ва ўспамінах пра першае ўражанне ад працытання «Руні». Нават апісаная лазня з кнігі апавяданняў, якая ў кожным кутку краіны са сваімі асаблівасцямі, склалася ў адзін

вобраз нечага знаёмага і роднага для любога селяніна.

Галоўны апавядальнік, бясспрэчна, — брат Гаўрыла Гарэцкі, для якога М. Гарэцкі быў яшчэ і настаўнікам. Ды і хто, як не брат, змог бы падрабязна расказаць пра хату, дзе нарадзіўся і вырас Максім, дзе пачалася яго дарога да прыгожага слова. Ужо ў дзяцінстве ён любіў выдумляць гісторыі і, бывала, палохаў сваіх малодшых братоў і сясцёр. Шмат Гаўрыла Гарэцкі распавёў пра сацыяльны аптымізм пісьменніка, прычына якога — родныя карэнны творчасці, што сягаюць у перадрэвалюцыйнае мінулае беларускага селяніна. Пісьменнік быў упэўнены, што праз рэвалюцыю беларускі народ прыйдзе да шчаслівага жыцця, а адлюстраванне ў літаратуры складаных шляхаў ад прыгожых да прыніжлівых іншага жыцця ў рэшце рэшт стала марай. Адлюстраваннем гэтага павінна была стаць «Камароўская хроніка».

Шмат увагі аўтар успамінаў удзяляў этанакіраванасці брата, уласцівай яму на працягу ўсяго жыцця, якое было прысвечана беларускай літаратуры, а таксама агульнаграмадскай неабходнасці — выданню падручнікаў. Цікавы факт: ён вельмі любіў рускую літаратуру, у заходнееўрапейскай вылучаў Бальзака, а «Новую зямлю» Якуба Коласа лічыў лепшым творам беларускай. Гаўрыла Гарэцкі падкрэсліваў: «Максім марыў аб часе, калі беларуская проза пазбавіцца вузкіх рамак этнаграфізму, правінцыялізму, дробнай мясцовай тэматыкі і запазычанняў, выйдзе на шырокія прасторы сусветнай літаратуры, глыбокага псіхалагізму, паказу ў малым, сваім, мясцовым вялікага, усяляўскага, гуманістычнага, прагрэсіўнага». Дарэчы, зямодкі такой прозы ён бычыў у творах Кузьмы Чорнага.

Успаміны дачкі Галіны Гарэцкай — шчырыя і эмацыянальныя, але ў той жа час разважлівыя апавяданні пра асяродак

пражывання сям'і.

Асаблівую ўвагу яна аддала маці Леаніле Чарняўскай, якая пражыла дастаткова доўгае жыццё. Храналагічна паслядоўны расповед напайняецца жыццём дзякуючы дробязям. Напрыклад, апісанне вясялага дня падарожжа, які змяніўся сумам і горыччу з-за звестак пра смерць Максіма Горкага. Галіна Гарэцкая апісала бацьку як сур'эзнага, патрабавальнага да сябе і іншых, але чулівага і сціплага чалавека.

Выданне каштоўнае тым, што прапапоўвае чытачу самому паразважаць над звесткамі. Кніга будзе цікава тым, хто ўжо ведае галоўнае, але да гэтага не звяртаў увагі на нейкія акалічнасці. Значнасць сабраных успамінаў — у незарок увасобленым гістарычным кантэксте, які шмат раскажа пра эпоху і характэрныя для яе з'явы. Важкасць заключэння і ў тым, што вобраз пісьменніка ствараецца праз зусім непадобных адзін да аднаго людзей: дачкі, якая памятала Максіма Гарэцкага маладым (з-за маленькага узросту яе ўспаміны няясныя, напоўненыя яркімі або няпэўнымі вобразамі дзяцінства); братоў, што раслі разам, помнілі яго хлапчуком, юнаком, сур'эзным мужчынам; сяброў і калегаў, што, бывала, бачылі яго толькі раз ці два, ды кожная сустрэча змагла запомніцца (кожны гадвае пісьменніка і адзначае мову яго твораў, непадобную на сучасную, з захапленнем і нават недзе ідэалізавана). Гэта нядзіўна: жыццёвыя і творчыя мэты аўтара сапраўды былі ідэальныя.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Млын навін

ФОРУМ МАЛАДЫХ АЎТАРАЎ

Гэтымі днямі Мінскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі праводзіць II Міжрэгіянальны форум маладых пісьменнікаў Мінскай, Гомельскай і Гродзенскай абласцей.

Сёння на базе Мінскай абласной бібліятэкі імя А. С. Пушкіна аўтары, якія робяць першыя крокі ў творчасці, змогуць паглыбіць навыкі рэдагавання і абмеркаваць розныя падыходы да мастацкага перакладу. Таксама будуць прэзентаваны кнігі, выдадзеныя па выніках Міжнароднага фестываля-конкурсу паэзіі і паэтычных перакладаў «Берагі сяброўства» (Беларусь — Расія).

Насчыная і разнастайная праграма чакае і заўтра. У Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адбудзецца круглы стол «Маладая літаратура: шлях да чытача» з удзелам прадстаўнікоў СПБ, выдавецтваў, рэдактараў часопісаў. Майстар-клас правядуць лаўрэаты Нацыянальнай літаратурнай прэміі ў намінацыі «Дэбют» Юлія Алеічанка і Маргарыта Латышкевіч. Маладыя паэты, празаікі, перакладчыкі і аўтары-выканаўцы падзеляцца ўласнай творчасцю са слухачамі падчас святочнага канцэрта «Знайсіце сябе...».

Бажэна ГАНУШКІНА,
намеснік старшыні Мінскага абласнога аддзялення СПБ

ДАЛЁКІ-БЛІЗКІ ДАГЕСТАН

Свята беларуска-дагестанскай паэзіі адбылося ў Мінскім гарадскім тэатры паэзіі, створаным Мінскім гарадскім аддзяленнем СПБ пры Цэнтральнай гарадской бібліятэцы імя Янкі Купалы. Падчас імпрэзы была прадстаўлена творчасць паэтаў Дагестана Расула Гамзатава і Магамеда Ахмедава, а з беларускага боку — Міхася Пазнякова і Хізры Асадулаева.

Такое аўтарскае супрацоўніцтва невыпадковае. Міхась Пазнякоў перакладае на беларускую мову вершы Р. Гамзатава і М. Ахмедава. Апошні вядомы ў нашай краіне як аўтар кнігі «Горная ліра», у якую ўключана больш як трыста вершаў. Па запрашэнні міністра культуры Дагестана і старшыні Саюза пісьменнікаў гэтай рэспублікі Міхась Пазнякоў двойчы быў у Дагестане, браў удзел у Міжнародным літаратурным фестывалі «Белыя жураўлі» і ў святкаванні 95-гадовага юбілею Р. Гамзатава.

Даўно жыўе ў Беларусі дагестанец Хізры Асадулаев, паэт, перакладчык, скульптар, кампазітар, грамадскі дзеяч, заслужаны мастак Дагестана і народны мастак Чачэнскай рэспублікі, член трох творчых саюзаў, шмат робіць для папулярнасці дагестанскай літаратуры ў Беларусі, а нашай — у Дагестане.

Прагучалі вершы М. Пазнякова і Х. Асадулаева ў аўтарскім выкананні, а паэтычныя радкі Р. Гамзатава і М. Ахмедава — у выкананні Вольгі Багушыньскай і перакладчыка.

Павел КУЗЬМІЧ

ЮБІЛЕЮ АВІАТАРАЎ ПРЫСВЯЧАЕЦЦА

Кнігу «Набіраючы вышыню», прысвечаную 85-годдзю грамадзянскай авіяцыі Рэспублікі Беларусь, прэзентавалі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Грамадзянская авіяцыя — візітоўка дзяржавы. Разам з авіяперавозкамі паветраныя судны і экіпажы паспяхова выконваюць прадстаўнічыя і рэкламныя функцыі. Напярэдадні святкавання юбілейнай даты было вырашана падрыхтаваць кнігу пра гісторыю і развіццё грамадзянскай авіяцыі краіны. У выданні выкарыстоўваліся фота з архіваў Музея грамадзянскай авіяцыі Рэспублікі Беларусь, Беларускай дзяржаўнай акадэміі авіяцыі, авіякампаній «Белавія» і «Гродна», іншых крыніц.

У імпрэзе бралі ўдзел дырэктар дэпартаменту па авіяцыі Міністэрства транспарту і камунікацый Рэспублікі Беларусь Арцём Сікорскі, кіраўнікі вядучых авіяцыйных прадпрыемстваў і арганізацый краіны, ветэраны грамадзянскай авіяцыі.

Яна БУДОВІЧ

Міра ІЎКОВІЧ

Не кропка, а коска

Час — такая субстанцыя, у якой факт, нават калі і ўдаецца яго «дастаць», — ужо скажоны, зменены. Як убачаны праз тоўшчу вады. І больш за ўсё лжэ дакумент — менавіта гэтым перакананнем кіравалася Людміла Рублеўская пры складанні кнігі гістарычных нарысаў. «Рыцары і дамы Беларусі» (Мінск, Мастацкая літаратура, 2018) — ужо трэцяя яе кніга, што сталася вынікам праекта, распачатага ў 2007 годзе на старонках выдання «СБ. Беларусь сёння».

дачай аўтарскіх матэрыялаў было ў папулярнай форме распавесці пра тую гісторыю Беларусі, якая для многіх была невядомай, абвергнуць стэрэатыпы, спрычыніцца да стварэння нацыянальнага рамантычнага міфа, уводзіць у кантэкст беларускай гісторыі персанажаў, якія ўспрымаліся неадназначна альбо як не датычацца Беларусі. «Мы маем права называць сваімі ўсіх персанажаў, якія дзейнічалі на нашай тэрыторыі, штосьці стваралі ці маюць беларускія карані — гэтымі прынцыпамі кіруюцца ўсе народы свету», — лічыць Л. Рублеўская.

Звыклы архетып беларуса — не шляхціц, не магнат і не прыўкрасная панна, — а неадкаваны мужык, які ўвесь час толькі і пакутуе... Але арыстакраты, прынамсі, разумнейшая іх частка, адчувалі прыналежнасць да роднай зямлі, праяўлялі цікавасць да яе культуры і валодалі беларускай мовай — гэта думка праводзіцца праз усе гістарычныя нарысы выданняў Л. Рублеўскай.

«Усё, пра што я пішу, цікава асабіста мне. Я люблю «раскручваць нітачку» — узяць імя, пра якое я не чула, і шукаць звесткі ў гістарычных крыніцах — глядзіш, нешта і высноўваецца. Альбо знаходжу якую-небудзь памылку — і пачынаю супастаўляць факты, шукаць новыя звесткі, — прызналася аўтарка. Гэта было з братамі Міхалам і Адамам Бжастоўскімі — у іх радаслоўных значыўся адзін год нараджэння: 1722. Але ў іншых крыніцах падавалася іншае: 1722 і 1732. Паглыбіўшыся ў росшукі, пісьменніца высветліла: браты былі блізнятатамі, бацька ж іх памёр у 1722 годзе. Акрамя таго, Адам Бжастоўскі ў 1738 годзе быў выбраны паслом у сойм ад Ковенскага павету. Калі ён нарадзіўся ў 1732 годзе, як значылася ў некаторых дакументах, яму было б тады толькі 6 гадоў. Адсюль выснова: правільны год нараджэння — 1722. Цікава было высветліць, што браты апынуліся па розныя бакі барыкад, у розных палітычных партыях, якія паміж сабой варагавалі. Нават на полі бою ім даводзілася сустракацца... Гісторыя даследавання сталася тэмай аднаго з нарысаў з кнігі.

Частка гістарычных крыніц — некралогі і панегірыкі. Знаны даследчык Віталь Скалабан заўжды ставіў да іх вельмі крытычна, бо ўсё гэта пісалася на заказ. Пра багатага пана і апекуна салодкіх слоў не шкадавалі. І, наадварот: калі мэтай было кагосьці

зганьбіць, у сродках ніколі не саромеліся. Таму зразумець, якім быў той ці іншы персанаж, бывае надзвычай складана. Менавіта таму Л. Рублеўская, якая лічыць сябе паслядоўніцай В. Скалабана, заўжды ў сваіх нарысах падае розныя версіі, розныя погляды на асобу і варыянты лёсу. Яна пераканана: не было ні ідэальных людзей, ні абсалютных зладзеяў. У кожным чалавеку суседнічаюць і добрае, і кепскае.

Многія асобы, якія сталіся аб'ектам цікавасці пісьменніцы, трапляюць і на старонкі яе мастацкіх твораў. Напрыклад, ва ўсіх пяці раманых пра алхіміка Баўтрамея Лёдніка і Пранціша Вырвіча дзейнічаюць у братаў Бжастоўскія, і Панае Каханку, і Юзаф Радзівіл, гарбун з Верхняга горада і многія іншыя персанажы гістарычных нарысаў...

Ёсць у кнізе і расповед пра персанаж, які паслужыў прататыпам злавеснага князя Альшанскага ў раманах Уладзіміра Караткевіча. Скупы і жорсткі стары звер, Сіняя Барада — так называлі Паўла Стэфана Сапегу. Але наўрад ці адпавядала рэчаіснасці гэта яго характарыстыка, як лічыць аўтар. Яна не робіць высноў сама, а паказвае ўсе знойдзеныя факты — чытач сам зробіць высновы. Адметна, што па адной з версій, якая прыводзіцца ў кнізе, усе чатыры жонкі Паўла Сапегі памерлі таму, што Гальшанскі замак, дзе яны жылі, быў праклятым месцам.

Для напісання многіх нарысаў давялося папрацаваць і ў архівах. У кнізе ёсць матэрыял пра калекцыянера Тадэвуша Бохвіца. Аўтар натрапіла на звесткі пра яго ў дакументах Вітала Скалабана. Яшчэ ў 1986 годзе знакамiты архіваіст знайшоў у Ленінградзе лісты пра тое, як Тадэвуш Бохвіц з сядзібы Фларыянава каля паштовай станцыі Ляхавічы замаўляў нумар часопіса «Бомба». Пісьменніца высветліла, што Тадэвуш заснаваў так званую літаратарскую ўтопію — пансіят для пісьменнікаў, запрашаў іх жыць у сябе, забяспечваючы ўсе ўмовы. Улюбёным гасцем была яго кумір Эліза Ажэшка — ён нават забараніў маладым пісьменнікам пісаць і размаўляць у яе прысутнасці: там, дзе знаходзілася Эліза, павінна была гучаць толькі яна! Калі Ажэшка даведалася пра тое, адмяніла пастанову. Яна была нашмат старэйшая за свайго прыхільніка, але ён яе фанатычна кахаў як чароўную даму (хаця сам быў жанаты, але жонка яго не раўнавала: калі Тадэвуш быў захоплены Ажэшкай, да сямейнікаў ставіўся больш лагодна...) З чаго выснова: не надта лёгкі быў ён у побыце. А «Бомба» сапраўды выдавалася ў Пецярбургу, гэта быў штотдзёны баявы часопіс.

Персанажы ў даследаванні самыя розныя: ад легендарнага Уладзіміра Полацкага XIII стагоддзя да Пятра Сеўрука, талстоўца са Скідзеля, персанажа амаль нашага часу.

Гістарычная навука не мае стадыі завяршэння, то-бок, ніколі нельга сказаць, што ты ведаеш усё пра свайго героя, што менавіта гэта — адзіна правільная версія... Таму ў канцы ўсіх твораў на гістарычную тэматыку заўжды не кропка, а коска. Несумненна, што для кагосьці гэтыя кнігі Людмілы Рублеўскай будуць пачаткам даследавання, падставай для таго, каб знайсці штосьці новае і ўдакладніць.

Ад параднасці да метафарычнасці

Гісторыя партрэтнага жанру ў беларускім жывапісе

У айчынным мастацтвазнаўстве нячаста выдаюцца фундаментальныя працы з шырокім ахопам гістарычнага матэрыялу, таму манаграфія Аляксея і Сяргея Мядзвецкіх «Портретная живопись Беларуси» (Віцебск, 2017) стала прыкметнай з'явай у культурным жыцці рэспублікі. Яна прысвечана развіццю партрэтнага жанру ў беларускім станковым жывапісе ад моманту яго станаўлення да нашых дзён і ахоплівае больш за пяць стагоддзяў.

Наспеў навуковы аналіз асноўных тэндэнцый развіцця беларускага партрэтнага жывапісу ў яго паступальным руху, у імкненні ўявіць гэты рух як цэласны працэс, якому ўласціва пераёмнасць творчасці партрэтнага жанру, вылучыць яго асноўныя тэндэнцыі і даць ім характарыстыку на розных гістарычных этапах уяўляецца задачай актуальнай і своечасовай.

Асабліва цікавы матэрыял, прысвечаны даследаванню такога самабытнага варыянта свецкага партрэта, які атрымаў у гісторыі мастацтва назву «сармацкі» і стаў своеасаблівай разнавіднасцю еўрапейскага параднага партрэта са сваімі ўстойлівымі характэрнымі рысамі не толькі на тэрыторыі Беларусі, але і ў польскім, і ва ўкраінскім выяўленчым мастацтве канца XVI—XVIII стагоддзя.

Пераканаўча разгледжаны партрэтны жывапіс XVIII стагоддзя, папулярнасць і запатрабаванасць якога шмат у чым тлумачылася тым, што шляхта лічыла неабходным мець уласную галерэю з выявамі сваіх продкаў. На партрэты гэтага перыяду аказвалі ўплыў як новыя еўрапейскія кірункі (барока, класіцызм, ракако), так і сармацкія традыцыі.

Адзначыўшы, што галоўнай асаблівасцю беларускага мастацтва XIX стагоддзя стала ўзаемадзеянне з рознымі мастацкімі нацыянальнымі школамі, аўтары справядліва акцэнтуюць увагу на вызначальнай ролі Віленскай мастацкай школы ў станаўленні прафесійнага мастацтва. У беларускім партрэце працягвалі развівацца нацыянальныя традыцыі, ён захоўваў самабытнасць і арыгінальнасць. Ад класічных і рамантычных партрэтаў, прадстаўленых у творчасці Я. Дамеля, В. Ваньковіча і І. Аляшкевіча, беларускі мастакі прыйшлі да сацыяльна значных твораў, у якіх імкнуліся стварыць ёмісты вобраз простага чалавека з народа. Гэтыя рысы знайшлі адлюстраванне ў работах М. Селівановіча, А. Гараўскага. Станаўленне рэалізму ў станковым жывапісе ішло шляхам збліжэння беларускіх майстроў з рускімі мастакамі-перасоўнікамі.

Пазначыўшы, што ў сярэдзіне — другой палове XIX стагоддзя жанр партрэта ў жывапісе паступова страчвае вядучую пазіцыю і лідарства пераходзіць да гістарычнай і бытавой карціны, аўтары адзначаюць паступовую дэмакратызацыю вобразаў, паглыбленне сацыяльных характарыстык і ўзмацненне ўплыву крытычнага рэалізму. У ліку найбольш значных майстроў гэтага часу — А. Ромер і Б. Русецкі, творчасць якіх

шматнацыянальная. Важнае месца ў беларускім партрэтным жывапісе належыць І. Хруцкаму.

Пераканаўча аргументавана аўтарамі манаграфіі думка аб тым, што прафесійнае мастацтва мяжы XIX—XX стагоддзяў яшчэ нельга назваць у поўнай меры нацыянальным: яно развівалася пераважна ў рэчышчы рускай мастацкай культуры, у яе выразна выяўленым правінцыяльным варыянце. Беларускі партрэтны жывапіс гэтага перыяду, захоўваючы лідарскія пазіцыі, прайшоў няпросты шлях і адлюстравваў характэрныя рысы свайго часу. З'явіліся майстры, у творчасці якіх партрэт стаў займаць галоўнае месца, — Ю. Пэн, Я. Кругер, Л. Альпяровіч.

Разглядаючы развіццё беларускага свецкага мастацтва ў паслярэвалюцыйны перыяд, аўтары слухна заўважаюць, што ў 1920—1930-я гады ў асноўным атрымалі развіццё дзве разнавіднасці жывапіснага партрэта: да першай адносіцца партрэт-тып — шматлікія выявы рабочых, калгаснікаў, будаўнікоў; другую групу складалі партрэты дзяржаўных дзеячаў і інтэлігенцыі — пісьменнікаў, навукоўцаў, музыкаў, аўтапартрэты і г. д.

Перадваеннае дзесяцігоддзе адметнае станаўленнем нацыянальнай мастацкай школы, а Віцебск замацаваў за сабой значэнне вядучага мастацкага цэнтру Беларусі. У гэты перыяд актыўна заявілі пра сябе жывапісцы В. Волкаў, І. Ахрэмчык і выпускнікі Віцебскага мастацкага тэхнікума (вучылішча) Я. Ціхановіч, М. Воранаў, Я. Красоўскі, М. Манасзон, І. Давідовіч, У. Сухаверхаў, П. Явіч і інш.

У гады Вялікай Айчыннай вайны партрэтны жанр у беларускім мастацтве набыў вялікае значэнне. Гераічны партрэт стаў дамінуючым у развіцці жанру, хоць самі творы насілі пераважна эцюдны характар. Прыкладам могуць служыць работы І. Ахрэмчыка, М. Беляніцкага, Я. Зайцава, У. Сухаверхава, У. Хрусталёва і інш.

Партрэтнае мастацтва пасляваеннага часу працягвала ў асноўным тыя традыцыі і ўстаноўкі, якія былі закладзены яшчэ ў даваенны перыяд, адзначаюць аўтары і ўказваюць на далейшае развіццё жанру, якое ажыццяўлялася дзякуючы росту прафесійнага майстэрства жывапісцаў. Партрэт пачаў набываць псіхалагічную і эмацыянальную глыбіню.

Цікава пададзены і пошукі новых мастацкіх магчымасцяў жывапіснага партрэта ў беларускім мастацтве 1960—2000-х гадоў. Даследаванне выяўленчага матэрыялу 1960—1970-х гг. дазволіла выявіць найбольш характэрныя новыя тэндэнцыі ў развіцці беларускага станковага жывапісу. У 1960-я гады стала прыкметным імкненне раскрыць у партрэтным жанры вобраз чалавека працы, перадаць яго аднасць з прыродным асяроддзем. Пачаўся пошук новых, больш экспрэсіўных сродкаў увасаблення асобы працаўніка. Пад уплывам істотных змен у грамадска-палітычным і культурным жыцці краіны ў станковым жывапісе сфарміравалася вядучая тэндэнцыя часу — «суровы стыль», які знайшоў адлюстраванне і ў мастацтве партрэта.

Значныя змены адбыліся ў кампазіцыйным мысленні. Якія правіла, стала пераважаць кампазіцыя дзеяння, у якой чалавек актыўна ўмешваецца ў прыроднае

асяроддзе. Карціна ўяўлялася як месца драматычнага сутыкнення чалавека з непакорнай прыродай. «Суровы стыль» стаў адной з формаў вяртання асобы ў мастацтва, прыкметнага ўзрастання яе значнасці. Для першай паловы 1960-х гг. характэрна яшчэ і тое, што на арэну культурнага жыцця рэспублікі выйшла новае пакаленне маладых таленавітых жывапісцаў, пераважна выпускнікоў нацыянальнай мастацкай школы (у той час — Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, цяпер Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў).

У працы разгледжаны эвалюцыя вобразна-стылёвай сістэмы партрэтнага жывапісу Беларусі 1970—1980-х гг., асноўныя асаблівасці беларускага партрэта двух дзесяцігоддзяў, які фарміраваўся ў новых складаных грамадска-палітычных умовах. Пільная ўвага ўдзяляецца ўсталяванню «нацыянальна-дэкаратыўнай» і «лірыка-інтэлектуальнай» тэндэнцыі.

У манаграфіі адмыслова вывучаецца праблема мастацкага вобраза ў беларускім выяўленчым мастацтве мяжы XX і XXI стагоддзяў ва ўзаемадзеянні нацыянальных мастацкіх традыцый і постмадэрнісцкага ўплыву. Яшчэ адна праблема, якая вылучаецца аўтарамі, — фарміраванне пэўнага тыпу героя, неад'емнага ад свайго часу. Яна атрымлівае глыбокае і грунтоўнае асвятленне на гістарычным і сучасным выяўленчым матэрыяле. Спецыяльны раздзел прысвечаны тэме фарміравання новага героя ў сучасным беларускім партрэтным жывапісе. Прынятыя аўтарамі падыходы рэалізуюцца на важкім фактычным матэрыяле, што надае высновам яшчэ большую грунтоўнасць.

Упершыню даследуючы партрэтны жывапіс канца 1980-х гадоў — першага дзесяцігоддзя XXI стагоддзя, на аснове розных крыніц і дакументаў аўтары ўдала раскрылі механізм узаемаўплыву сацыяльна-палітычных, эканамічных і творчых фактараў у межах жанру партрэта. Уведзены ў навуковы абарот значны па аб'ёме новы матэрыял, які дазваляе прадставіць пераканаўчы гістарычны зрэз выяўленчага мастацтва Беларусі найноўшага перыяду, пашыраючы тым самым рамкі мастацтвазнаўчых даследаванняў у галіне сучаснага выяўленчага мастацтва. Работа вялася не толькі на падставе фондаў Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь, але і збораў Віцебскага і Магілёўскага мастацкіх музеяў і прыватных збораў мастакоў.

Аўтары адзначаюць, што пошукі шляхоў увасаблення духу новага часу, яго грамадзянскай атмасферы і новага героя прывялі да разнастайнасці пластыкі і каларыту, шырокага выкарыстання магчымасцяў мастацкай метафары, сімволіка-алегарычных прыёмаў у жывапісных кампазіцыях, што прыкметна вылучае сучасны этап развіцця беларускага партрэтнага жывапісу.

Немалая заслуга аўтараў і ў тым, што яны змаглі сабраць, класіфікаваць і прааналізаваць вельмі аб'ёмны матэрыял, вылучыць у ім галоўнае і вызначальнае. Разам з тым варта адзначыць, што, на жаль, у аглядах творчасці вядучых мастакоў-партрэтнага адчувальна не хапае характэрных біяграфічных дэталей і фактаў, якія б раскрылі творчы генезіс і гісторыю стварэння найважнейшых палотнаў, што ўвайшлі ў залаты фонд беларускага выяўленчага мастацтва. Гэта тлумачыцца жаданнем аўтараў даць шырокую рэтраспектыву развіцця жанру. Не ўсе сказанае аўтарамі падаецца бясспрэчным. Асобныя ацэнкі і думкі могуць стаць прадметам дыскусіі.

Мікалай ГУТНІН,
кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт

Кіруе ANIMA

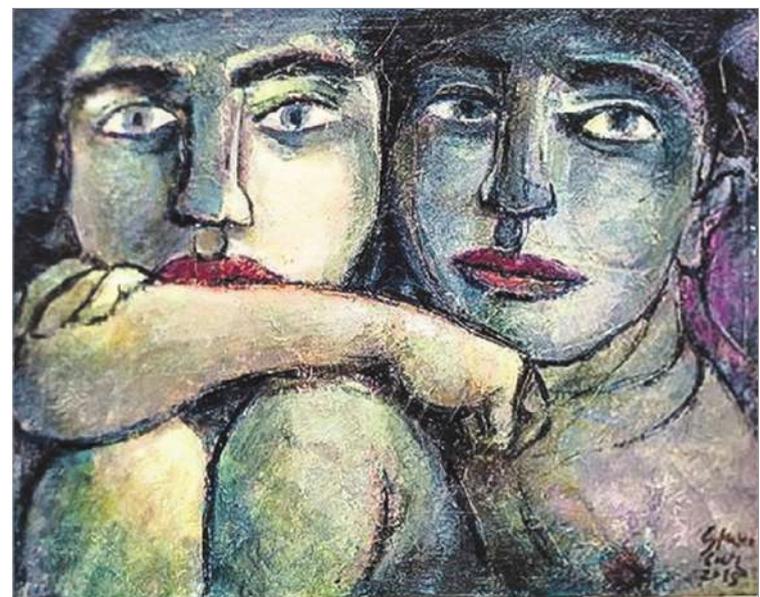
Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў Беларусі (пр-т Незалежнасці, 47) запрашае наведаць вялікую персанальную выстаўку вядомага беларускага жывапісца, графіка, мастака анімацыйнага кіно Дзмітрыя Сурыновіча.

У экспазіцыі — больш за семдзесят работ, створаных аўтарам у 1990—2010-я гг. Жывапіс акрылавымі фарбамі, акварэлі — сюжэтныя і абстрактныя, чорна-белыя малюнкi тушшу, эскізы, выкананыя ў розных тэхніках, і калажы да анімацыйных фільмаў. Праз мноства жанраў раскрываюцца гледачу розныя аспекты творчасці мастака.

Яны ўпершыню прадстаўлены комплексна. Адна з залаў Нацыянальнага цэнтру сучасных мастацтваў адведзена пад дэманстрацыю ў рэжыме *non-stop* мультыплікацыйных фільмаў, мастаком-пастаноўшчыкам якіх і з'яўляўся Дзмітрый Сурыновіч.

Мастацтва Дзмітрыя Сурыновіча цікавае палітрай. Насуперак таму, што сюжэты творцы па прыродзе свайі вельмі адрозніваюцца, іх увасабленне гарманічнае. Гэтую гармонію творца здолеў захаваць у эпоху ўніфікацыі мастацкіх формаў, вывучаючы коды, спазнаючы законы індывідуальнай паэтыкі, спасцігаючы мастацтва шчырае і сапраўднае. Выстаўка, несумненна, будзе цікава я як аматарам сучаснага мастацтва, так і прафесіяналам, паколькі шэраг твораў будзе экспанавана ўпершыню.

Вікторыя АСКЕРА

САПРАЎДНЫ

Для тэатра 80 гадоў — свята. Але сапраўдным яго ўстаноўца, калі ёсць з кім падзяліць радасць і ўмоўна «пасядзецца за святочным сталом». Няма такога пытаньня для Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек, які наладзіў сабе сапраўднае свята — і атрымаў належныя віншаванні ад адказных асоб, калег і прыхільнікаў. Вось менавіта прыхільнікі і ёсць галоўнае свята гэтага тэатра. Не толькі таму, што яны ёсць (і адданыя!), а яшчэ і таму, якія яны. Бо гэта той тэатр, які патрабуе разумення і не прапаноўвае лёгкага зносінаў. А здавалася б — лялькі... Што ў іх сапраўднага? І як праз іх тэатр можа сцвердзіць сваю сапраўднасць?

1. Гістарычнасць. Тое, што для Беларусі лялька здаўна ўвасабляла тэатр, — не дзіва. Тут любілі батлейку і з задавальным гледзішчам на тых аматараў, што разыгрывалі гісторыі, як правіла, на задзеную тэму. Але тэм больш, лялькі могуць быць розныя і працаваць з імі магчыма інакш... Гэта паспрабаваў даказаць Дзяржаўны тэатр лялек БССР, які пачаў працаваць у Гомелі ў 1938 годзе. І гэта ўжо іншыя лялькі, дзе не толькі персанажы

з таго батлеечнага жыцця, але і героі, падобныя на рэальных людзей, з гісторыямі пра іх — каб выхоўваць дзяцей. Гэта тэатр з расповедам не толькі пра жыццё, якое ўрываўся з вуліц, але і пра мары, свет, які быццам і не можа існаваць насамрэч, але мае сваю рэчаіснасць, часам жадана-прыгожую і казачную, дзе ўсё павінна скончыцца добра. Але добра — калі гісторыя зносінаў з тэатрам працягваецца нават пры сталенні чалавека. І тады ён ідзе за сваім гледачом. Нават туды, дзе яго больш. Дзе тэатр будзе як храм мастацтва. З 1950 года гісторыя Дзяржаўнага тэатра лялек дае лёсавызначальны паварот. Ён паступае ў сталіцу. На службу ўсёй краіне, розным групам грамадзян, на новым узроўні, дзе вы-значальным становіцца мастацтва.

2. Чалавечнасць. Ён усвядоміў сябе і імкнецца ўдасканальвацца. Ёсць тыя, хто дае штуршок, у першую чаргу рэжысёр Анатоль Ляляўскі, які не проста працаваў у гэтым тэатры, а наогул заклаў школу майстэрства ляльчыкаў. Паступова мяняюцца лялькі: гэта не проста персанажы, а нават метафары, праз якія ствараюцца эмоцыі. Ускладняюцца гісторыі: іх распавядаюць ужо не толькі для дзяцей, але і для дарослых. Спектаклі для дарослай аўдыторыі — гэта ўжо не дзіва, а асобны трэнд, што існуе ў гэтым відзе тэатра. Ды і гісторыі, што распавядаюцца ў сцэнічнай прасторы, падаюцца не толькі (ці не столькі) з дапамогай лялек. Апошнім часам у гэтым тэатры яны могуць быць нават не галоўнымі выканаўцамі, і ўсё меней за імі хаваюцца артысты. Ці наогул менавіта людзі-артысты пануюць у пастаноўках — рыса сучаснага ляльчыка тэатра. І так натуральна яна спалучылася з беларускім тэатрам, што трымаецца на асобах — рэжысёрах і артыстах. Нейкія 80 гадоў, а як усё змянілася... Таму што гэты

тэатр вельмі жывы: здольны мяняцца, трансфармавацца і сам разбураць стэрэатыпы пра сябе, якія існуюць у людзей. Бо тэатр жывы, калі знаходзіцца ў пастаянным руху. Гэта разумее цяперашні кіраўнік тэатра рэжысёр Аляксей Ляляўскі. Смелыя эксперыменты, рэзанансныя пастаноўкі, што доўга абмяркоўваюцца ў тэатральным асяродку, трэба шукаць тут. Ці то класіка (беларуская альбо сусветная), ці то пошукі сучаснага героя і імкненне асэнсаваць, што з ім адбываецца, знаходзіць сваё арыгінальнае выяўленне і прыводзіць людзей у ляльчыны. Не толькі айчынных гледачоў, але і замежных: для Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек сапраўды няма межаў, яго з задавальным чакаюць на самых прэстыжных фестывалях свету: і праз яго можна разгледзець твар краіны таксама.

3. Адметнасць. Яна — у афішы. У складзе трупы, дзе некаторыя артысты працуюць дзесяцігоддзямі, не здраджваючы сабе і справе. І іх можна пазнаць нават за лялькамі. Іх адзначаюць узнагародамі на фестывалях і конкурсах нароўні з драматычнымі артыстамі. Іх працу адзначае дзяржава ў свята роднага тэатра. А яны адзначаюць яго вельмі арыгінальна, па-дамашняму: «квАRTэрнікам» на роднай сцэне. Таму што гэты тэатр — дом, які імкнецца быць гасцінным і ўтульным («ура» рэканструкцыі). Гэта дом, дзе можна не толькі па-свойску ўспамінаць мінулае, але і зазіраць у будучыню і як з блізкімі даверліва абмяркоўваць праблемы існавання — свайго і наогул чалавечага. Дом, у якім можа змясціцца сусвет, створаны таленавітымі людзьмі. Сапраўдны тэатр.

Марыя АСПЕНКА

Падчас «квАRTэрніка».

Ухапіць эфемернасць?

Мастацтва перамагае — абставіны і ўмовы, у якіх існуе, час і нават чалавек, якому зручна існаваць у звычайнай завядзёнцы, калі можна не задаваць сабе пытанняў. Мастацтва задае пытанні — не найпрост, але для іх вырашэння розум акты-візуецца і працуе, працуе... Якім павінен быць сучасны тэатр, каб знаходзіць шлях да чалавека? Пра гэта ішла гаворка ў межах форуму «ТЭАРТ», гасцем якога сёлета была знакамітая расійская тэатразнаўца Марына Давыдава. Падчас лекцыі «Тэатр «па-за межамі»: выклікі сучаснасці» яна патлумачыла, што цяпер адбываецца ў гэтым відзе мастацтва:

...Сёння цікава назіраць не толькі за тэатрам, а наогул за тым, што адбываецца ўнутры відовішчых мастацтваў, якіх шмат. Адзін від плаўна перацякае ў другі. Паміж відамі мастацтваў межы паціху разбураюцца. У гэтым сэнсе тэатр, як ні дзіўна, апынуўся ў найбольш выгадным становішчы. Яшчэ ў гады майго студэнцкага юнацтва ішлі дэбаты пра тое, наколькі акажацца жыццяздольны тэатр у эпоху кіно, тэлебачання, лічбавых тэхналогій, якія ўжо насталі. Аказалася, што тэатр (мастацтва, якое не тыражуецца, кепска канвертуецца, якое, у адрозненне ад кіно, музыкі ды літаратуры, не так проста перадаваецца на нейкіх носьбітах) — унікальная са з'яваў, яна не выцеснена некуды на ўзбочыну. Чым больш назіраеш за працэсам — і тэатральным, і агульнакультурным, — тым больш разумееш, што тэатр нават апынуўся ў цэнтры мастацкага жыцця. Аднак гэта мае і негатыўныя наступствы. Таму што ў Расіі, напрыклад, вялікая частка падзей і нават скандалаў у сферы мастацтва адбываецца вакол тэатральных з'яў...

...На мой погляд, ёсць перавага тэатра перад усімі відамі мастацтва. Кіно, якое б ні было — артхауснае, блокбастар, драма ці серыял, — мае толькі адзін спосаб прэзентацыі: яго можна паказаць на экране (які б ён ні быў). Для літаратуры як мастацтва ёсць толькі адзін спосаб прэзентацыі — кнігі (друкаваныя ці электронныя, але іх трэба чытаць). Тэатр, як выветлілася, можа быць рэпрэзэнтаваны самымі рознымі спосабамі. Той тэатр, да якога мы прывыклі, куды мы прыходзім а сёмай гадзіне вечара, сядзем у цёмную залу, а на сцэне людзі гавораць словы па ролях, нікуды не падзеўся і нікуды не падзенецца ў найбліжэйшай перспектыве. Наогул, у тэатры можна паказаць кіно, і гэта, тым не менш, будзе тэатр: глядач мусіць счытваць тое, што адбываецца ў гульнявой прасторы. У тэатры можа быць выкарыстаны відэа-арт, жывыя здымкі ў рэжыме рэальнага часу, але гэта ўсё адно тэатр. Тэатр сам па сабе можа прадстаўляць інтэлектуальны. Але, тым не менш, ён усё роўна застаецца тэатрам.

...Як жа ахарактарызаваць сучасны тэатр? Я для сябе знайшла адказ: калі спрабаваць вызначыць сучасны тэатр адным словам, то гэта слова «розны». Трэба адкінуць усялякія спробы даць яму жорсткія дэфініцыі. Сучасны тэатр — гэта шляхі, якія разыходзяцца ў розныя бакі. Калі нехта скажа, што тэатр, які пабудаваны на тэксце, памёр і цяпер будзе толькі візуальны тэатр, не верце. Ёсць безліч прыкладаў чужоўнага тэатра, дзе па-ранейшаму пануе тэкст. Не спрацоўвае і такі падыход: «Ужо ніхто не ставіць класіку». Ставяць. Досыць добрых спектакляў, якія ставяцца паводле класічных твораў (часам яны перапісаныя, а часам і неперапісаныя). Не магу сказаць, што ўзнік нейкі трэнд і ўсе адразу змянілі арыенціры. Можна казаць, што дакументальны тэатр важны. Але і недакументальны таксама важны. Высвятляецца, што ўсё, што мы імкнуліся адмесяці, застаецца ў тым ці іншым выглядзе...

...У сваёй знакамітай кнізе «Постдраматычны тэатр» Хан-Ціс Леман спрабуе даць вызначэнне сучаснаму тэатру. Не зусім карэктныя ўсе апазіцыі, якія спрабуюць

вывесці: класічны — некласічны, актуальны тэатр і г. д. Ён можа быць розны і ў гэтай рознасці можа быць сучасны і несучасны. Дакументальны, але несучасны. Авангардны, але непераканаўчы... Ці наадварот: акцёры шапочуць, а з'яўляецца нейкая магія. Катэгорыя сучаснасці вельмі складана працягваецца, яе няпроста ўхапіць, гэта эфемернасць. Для сябе я раблю мысленны эксперымент: нібыта нічога не ведаю пра спектакль, які гляджу. Але мне кажуць: прэм'ера адбылася 10 гадоў таму. І калі я не здзіўляюся, то гэта не сучасны тэатр. Таму што ў выпадку сапраўднага спектакля сучаснага тэатра, нават калі вам скажуць, што пастаноўка жыве 25 гадоў, вы не паверыце. Бо 25 гадоў таму людзі так не мыслілі, так не бачылі рэчаіснасць, так яе не адчувалі, гэта сённяшні погляд. У спектаклі можа і не быць зладзённасці, але ён прадстаўляе бачанне сучаснага чалавека.

Тэрмін «постдраматычны тэатр» некарэктны. Таму што тады мы можам казаць пра «постдраматычную драму», «посттанцавальны танец», «постоперную оперу». Я аддаю перавагу больш простаму вызначэнню — «сучасны». Для мяне вызначальны момант, калі гэтая сучаснасць пачынае ў тэатры фарміравацца, — калі рэжысёр аказваецца не проста інтэрпрэтарам нейкіх тэкстаў, а свайго роду дэміургам: ён заяўляе свае правы на тое, што можа быць стваральнікам нейкай тэатральнай рэчаіснасці. Таму што рэжысура — не такая старая з'ява ў нашым тэатральным жыцці, ёй крыху больш за стагоддзе. На першых этапах свайго існавання рэжысура так ці інакш існуе ў прасторы інтэрпрэтацыйнага тэатра. Ёсць тэкст і ёсць чалавек, які гэты тэкст нейкім чынам інтэрпрэтуе на сцэне. Ён яго можа адкрываць складанымі адмычкамі, а можа паставіцца да яго з асаблівым даверам, ён можа рабіць усё на пераадоленні, а можа перайначваць, мяняць акцэнты, сэнс. Але так ці інакш ён залежны ад тэксту, ён без яго не існуе.

А што такое з'яўленне рэжысёра? Гэта працэс эмансipaцыі тэатра. Ён быў залежны ад літаратуры, але ў эпоху рэжысуры тэатр сцвярджае сябе як самастойнае мастацтва, у якога свае законы, па якіх ён існуе. Але гэтым справа не абмяжоўваецца. Таму што ў нейкі момант рэжысёр кажа: а я магу наогул абыходзіцца без літаратуры. Я той самы дэміург, які ўсё стварае на сцэне. І гэта мой свет, ён нікому, акрамя мяне, не належыць... І ёсць такія гены, якія максімальна выяўляюць сваю эпоху, а ёсць тыя, чыя творчасць рыхтуе будучыню тэатра. Яны задаюць нейкія трэнды на дзесяцігоддзі наперад.

Фота Ільіны Шарос.

Ларыса ЦІМОШЫК

ЗІМОВЫ ХОЛАД У ПРОЖЫЛКАХ «ЛІСТАПАДА»

З чым выходзіць на фестываль Беларусь?

Кіно будзе, і айчынае — таксама. Пастаянны глядач ужо разумее, што яно можа быць прадстаўлена ў розных праграмах, не толькі ў Нацыянальным конкурсе. Напрыклад, фільм «Беларуская Атлантыда» члена Еўрапейскай кінаакадэміі, нашага славагата дакументаліста Віктара Аслюка трапіў у праграму асноўнага конкурсу дакументальнага кіно. Прэм'ерная стужка гэтага года «Правілы геймера» рэжысёра Ігара Чацверыкова атрымала гонар стаць фільмам адкрыцця «Лістападзіка». Але ёсць і Нацыянальны конкурс, які некалькі гадоў прыцягваў увагу спецыялістаў і кінаманаў: былі здзіўленні і нават адкрыцці, новыя імёны і цікавыя з'явы. Стала зразумела, што ў Беларусі не толькі глядзяць чужое кіно, але і маюць сваё, якое ствараецца сёння.

НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ ДЫСКУСІІ

Сёлета на Нацыянальны конкурс было пададзена 87 заявак. У праграму трапілі 7 ігравых, 8 дакументальных і 5 анімацыйных карцін. Некаторыя з іх, як «Хрусталь» Дар'я Жук ці «Ягор» Рамана Падалякі і Міхаіла Зуя, ужо знаёмыя кінаманам. Сёлета ў журы Нацыянальнага конкурсу будуць працаваць фестывальны агент Паскаль Рамонда (Францыя), адборшчык праграмы «Дні аўтараў» Венецыянскага кінафестывалю Рэната Сантора і беларуска Дар'я Юркевіч, рэжысёр, фільм якой быў сярод пераможцаў мінулых гадоў.

«Сёлета было прынята новаўвядзенне: канчатковы адбор карцін Нацыянальнага конкурсу праводзіць не дырэкцыя фестывалю, а камісія пры Міністэрстве культуры», — адзначыў Мікалай Лаўранюк, які ў папярэднія гады апекаваўся айчыннымі стужкамі. Арамя карцін, створаных на галоўнай студыі краіны, раней была магчымасць больш шырокага знаёмства з работамі незалежных студый і майстроў, маладых творцаў, якія імкнуцца знайсці свой стыль.

Першы намеснік міністра культуры Ірына Дрыга патлумачыла, што адборачная камісія існуе некалькі апошніх гадоў і нараканняў наконт яе аб'ектыўнасці не было: «Няма ніякага прыярытэту зыходзячы з месца стварэння таго ці іншага фільма: зняты ён на дзяржаўнай студыі «Беларусьфільм», масцітым прадстаўніком нейкай іншай кампаніі ці маладым і малавядомым рэжысёрам. Тут галоўнае, па-першае, майстэрства; па-другое, здольнасць глыбока зазірнуць у праблему, закласці пасланне да глядача. Нацыянальны конкурс — як латарэя, як траплянне ў куфар са скарбам».

Дырэктар фестывалю Анжаліка Крашэўская дала сваю ацэнку новаўвядзенню: «Згодна з міжнародным рэгламентам, фестываль павінен быць

па-за цэнзурным кантэкстам. У выпадку дзяржаўнага ўмяшання краіна можа быць пазбаўлена права праводзіць фестывалі, якія атрымліваюць міжнародную акрэдытацыю».

Аднак адным з заснавальнікаў кінафестывалю з'яўляецца Міністэрства культуры Беларусі. Яно выдаткоўвае вялікую частку сродкаў на арганізацыю «Лістапада». Але падключэнне міністэрства да фарміравання праграмы нацыянальнага конкурсу выклікала не толькі дыскусію, але і рэакцыю саміх стваральнікаў кіно...

Наперадзе — цэлы тыдзень фестывальнага свята (менавіта нацыянальны конкурс будзе праходзіць з 6 па 8 лістапада), у сувязі з чым раім вам самім ацаніць, як паўплывала на фестываль новаўвядзенне.

АСНОЎНЫЯ ІНТРЫГІ

Сёлетнія праграмы дакументальнага кіно, па словах праграмнага дырэктара Ірыны Дзям'янавай, будуць ламаць стэрэатыпы, датычныя лічбы 13. 13 інстытуцый у Конкурсе нацыянальных кінашкол і 13 фільмаў у Асноўным конкурсе дакументальнага кіно. У першым — найлепшыя еўрапейскія кінашколы, а ў кіно, як адзначыла Ірына Дзям'янава, вельмі важныя сувязі, распачатыя ў студэнцкія часы. У другім — «дарослыя» карціны з Польшчы, Венгрыі, Бразіліі (трэба разумець, тут шмат капрадукцыйных праектаў), аўтары якіх «часта звяртаюцца да ўласнай гісторыі, да гісторыі ўласнай сям'і. Гледзіш і ўзрушаешся, як блізка аўтары змаглі падысці да свайго героя. Стаць незаўважнымі, часткай сцяны, часткай абстаноўкі — гэта, вядома, найвышэйшае прафесійнае майстэрства. Яшчэ адна яркая асаблівасць дакументальнага кіно: мы можам бачыць, як мяняецца чалавек пад уздзеяннем абставін ці іншых людзей. Гэты працэс змянення, перараджэння, а часам і падзення ў дакументальным кіно вельмі цікавы».

Праграмы неігравога кіно будуць паказвацца ў фестывальныя дні ў кінатэатры «Мір».

У асноўны конкурс ігравога кіно аб'яднаныя карціны краін постсавецкага лагера ці тых краін, што маюць блізкія да нас сацыяльныя ды эканамічныя арыенцыры. У асноўны конкурс ігравога кіно адабрана дзесяць карцін з такіх краін, як Украіна, Польшча, Балгарыя, Казахстан, Кыргызстан, В'етнам... Той момант, калі кожнай карцінай трэба пацікавіцца асобна, каб адчуць дух творчага спаборніцтва.

Конкурс «Маладосць на маршы» сканцэнтраваны на дэбютах і другіх па ліку карцінах. Гэтым разам ён уключыў адзінаццаць работ з Індыі, Японіі, Ірана, Венгрыі, Румыніі, шматлікія капрадукцыйныя праекты. І адзін — што незвычайна — пазаконкурсны паказ фільмаў кітайскага рэжысёра Ху Бо, які пайшоў з жыцця (дырэкцыя не магла абмінуць яго ўвагай, але палічыла несумленным уключыць аўтара ў спаборніцтва).

Старшынёй журы Асноўнага конкурсу ігравога кіно стаў Юсуп Разыкаў (Расія), «Маладосці на маршы» —

Зара Абдулаева (Расія), «Лістападзіка» — Эрык Білода (ЗША), Асноўнага конкурсу дакументальнага кіно — Міхал Лешчылоўскі (Польша), Конкурсу нацыянальных кінашкол — Ёзэфіна Зетмахер (Германія).

ГАЛОЎНЫЯ АДМЫСЛОЎЦЫ

Кінаманам заўсёды чакаюць пазаконкурсных праграм фестывалю.

Яны ёсць у катэгорыі дакументальнага кіно. «Праграма «Лепшае» аб'яднала розныя фільмы, але ў кожнага з іх яркая фестывальная гісторыя. Гэта, напрыклад, сямейныя меладрамы: ліванскі фільм «Арэлі» і брытанская карціна на актуальную тэму «Яшчэ адна навіна», якую я раю паглядзець, бо ў цэнтры тут не толькі праблемы ўцекачоў у Еўропе, але і тое, як да іх асвятлення ставяцца журналісты з пункту гледжання псіхалагічнага перажывання драм і трагедый. Элегантнай італьянскай стужкай з'яўляецца «Скліканне». Можна паглядзець фільм Сяргея Лазніцы «Дзень перамогі», які паказвалі на ўсіх найбуйнейшых кінафестывалях. Вельмі прыемна, што ў гэтым годзе мы пазнаёмімся з рэжысёрам Аленай ван дэр Хорст. Яна зняла чуллівы фільм аб расійскай глыбінцы «Каханне — гэта бульба», — расказала дырэктар дакументальных праграм фестывалю Ірына Дзям'янава. Таксама дакументальнае пазаконкурснае кіно пакажуць у шэрагу іншых праграм.

Праграмны дырэктар ігравых праграм фестывалю Ігар Сукманаў анансаваў пазаконкурсную праграму ігравога кіно. Традыцыйна ў секцыю «Львы, мядзведзі, пальмавыя галіны» ўвайшлі ўдзельнікі і прызёры прэстыжных кінафестывалаў. «Мы будзем шчодрымі на ўражанні. У пазаконкурснай праграме чакаецца россып зорных імёнаў сусветнай рэжысуры, — патлумачыў Ігар Сукманаў. — Будуць дзве вялікія рэтраспектывы. Адна з іх прысвечана французскай жанчыне-рэжысёру Аньес Варда. Мы, у тым ліку, прадставім яе класічныя карціны, уключаючы «Клеа ад 5 да 7». Фільм «Шчасце» ўпершыню пакажуць у Беларусі, яго ніяк нельга прапусціць, таму што гэта адзін

з галоўных скарбаў сусветнай кінамастаграфіі. У рэтраспектыву ўключана і апошняя карціна Аньес Варда «Твары, вёскі». Інфармацыя аб удзеле гэтага фільма пацвердзілася нядаўна, набыць права на яго было наймаверна складана. У мінулым годзе ён намінаваўся на прэмію «Оскар» у катэгорыі «Лепшы дакументальны фільм»».

Гледачам паралі звярнуць увагу на секцыю «Колер ночы», дзе можна знайсці нямала гучных імёнаў: Ларс фон Трыер, Паола Сарэнціна, Клер Дэні.

Сёлета «Лістапад» арганізуе дзве спецыяльныя праграмы. Адна — як кінафестываль любіць рабіць — факсуецца на кінамастаграфіі пэўнай краіны, гэтым разам Славеніі. Адносна невялікая і адносна маладая дзяржава прадставіць шэсць карцін — ад класічнай стужкі сярэдзіны мінулага стагоддзя да сучасных работ — і пакажа, што на парадку дня ў славенцаў і як яны пра гэта размаўляюць сёння.

Пра агульнае ўчора (на глебе якога ствараўся асноўны конкурс «Лістапада») распавядзе 2 лістапада ў кінатэатры «Масква» чорна-белая стужка польскага рэжысёра Паўла Паўлікоўскі «Халодная вайна». Гэта той самы рэжысёр, які ўжо атрымліваў галоўную ўзнагароду «Лістапада» за фільм «Іда» (што потым узяў «Оскара»). Фільм «Халодная вайна» адлюстроўвае існаванне дзвюх сістэм, але, па сутнасці, распавядае пра чалавечыя пачуцці, як на іх паўплывалі падзеі мінулага стагоддзя. Гісторыя кахання на фоне гістарычных пераломоў ужо была высока адзначана на Канскім кінафестывалі. Павел Паўлікоўскі стаў найлепшым рэжысёрам. А стужка вылучана на «Оскар» ад Польшчы.

Р. С. Сёлета ў праграме Мінскага кінафестывалю і нядаўна апублікаванага лонг-ліста «Оскара» супала дзесяць фільмаў. Мы выбіраем годнае кіно для праглядаў, а «Лістапад» трымае планку.

Праграму аглядалі Данііл ЛЫСЕНКА і Марыя АСПЕНКА

Кадр з фільма «Халодная вайна»

Матэматыка нот

кампазітара Вячаслава Кузняцова

Пачатак сезона Вялікага тэатра оперы і балета радуе яркімі прэм'ерамі. Сярод іх — і новы балет беларускага кампазітара Вячаслава Кузняцова «Анастасія», прысвечаны гістарычнай асобе. Прэм'ера стала падставай для размовы з аўтарам пра суадносіны пачуццёвага і рацыянальнага ў музыцы, пра сучаснасць і тое, ці можна пралічыць поспех твора.

— Напрыканцы кастрычніка ў Вялікім тэатры оперы і балета адбылася прэм'ера вашага балета «Анастасія». Гэта трэці балет на нацыянальную тэматыку ў цяперашнім рэпертуары тэатра. Як узнікла ідэя яго стварэння?

— Пасля таго, як у тэатры быў пастаўлены мой балет «Вітаўт», кіраўніцтва прапанавала пачаць работу над новым творам. Паўста-ла пытанне, на якую тэму будзе балет. Доўга думалі і вырашылі спыніцца на гісторыі Анастасіі Слуцкай. Увогуле ж герайна вядо-мая, яе біяграфія вельмі цікавая, па драма-тургі якраз падыходзіць для балета. Партыя Анастасіі атрымалася вельмі насычаная, герайна з самага пачатку, з першай ноты ўвесь час у руху. На напісанне твора пайшло дзесьці паўтара года. Працаваць было вельмі цікава.

— 3 чаго пачынаецца работа над бале-там?

— Пачатак — гэта лібрэта, літаратурны тэкст твора, у якім выпісаны асноўныя драматургічныя ідэі. Яго напісаннем зай-маецца прафесійны лібрэтыст. Мая задача як кампазітара — напісаць музыку, якая была б яркая, эмацыянальная, падкрэслі-вала б характар герояў. Паступова лібрэта абрастае тонкімі адгалінаваннямі. Таму што ёсць гістарычная праўда, а ёсць мастацкая выдумка: як бы герой павёў сябе ў той ці іншай сітуацыі, што ён пры гэтым адчуваў. Эмоцыі павінны быць перабоўшаныя: не проста каварства, а вельмі вытанчанае, не проста закаханасць, а такія пачуцці, што галоўныя героі могуць узяцца да нябёсаў і лунаць там. Калі ўжо бітва — то сцены і столь павінны падаць. Такім чынам мы ства-раем новую тэатральную рэальнасць. Глядач пасля спектакля павінен заставацца з адчу-ваннем смаку.

— Першы балет вы напісалі ў далёкім 1983 годзе. Ці змянілася вашы адносіны да гэтага жанру за 25 гадоў? 3 чаго пачыналі і да чаго прыйшлі?

— Калі пачынаў працаваць у гэтым жан-ры, зусім не думаў пра артыстаў балета — толькі аб музычнай драматургіі. Здавалася, калі музыка ўжо напісана, можна выкары-стоўваць яе як матэрыял для балета. Але ж калі мы пішам твор для якога-небудзь му-зычнага інструмента, улічваем яго тэхніч-ныя характарыстыкі, магчымасці. Гэтак жа і ў балете: варта думаць пра выканаўцаў. Вядома, галоўнае — яркасць і выразнасць, але ўсё павінна быць натуральна і зручна. З вопытам стаў больш задумвацца пра спецы-фіку жанру. Любы музычны твор мусяць быць вобразна яркі, але для балета гэта аса-бліва важна: няма слоў, як у оперы, каб рас-крывалі б змест, гэтая функцыя аддаецца музыцы. Таму вобразы павінны быць максі-мальна рэльефныя.

— А як у цэлым змянілася ваша стаўлен-не да творчасці?

— Калісьці для мяне была вельмі важная візуальная частка партытуры. Быў перыяд, калі захапляўся графікай, кожны паварот музыкі павінен быў быць візуальна афор-млены. На гэта ішло даволі шмат часу, але працэс прыносіў творчае задавальненне. Паступова прыйшло разуменне, што музыка — гэта мова пачуццяў і адмыслова займацца яе вытанчаным упрыгожаннем не варта. Самае галоўнае — перадаць сваю ідэю, а яна можа быць выказана графічна проста. Зразумела, і цяпер афармленне нотнага тэксту з'яўляецца вельмі важным этапам, бо партытура, выка-наная прыгожа і рэльефна, гучыць заўсёды

добра. Я заўважыў: многія кампазіта-ры з вопытам прыходзяць да яснасці вы-кладання, якая зусім не азначае прастату ідэй. У юнацтве я лічыў, што галоўнае — быць арыгінальным, ні на кога не падоб-ным. Цяпер думаю, што трэба быць яркім і выразным. Вядома, варта імкнуцца да інды-відуальнасці, але здзіўляць у кожным такце ўжо не хочацца.

— Творчасць — гэта суадносіны рацы-янальнага і пачуццёвага. У некаторых перыяды рацыянальнае ў вашых работах прыкметна пераважала. Што на цяпераш-нім этапе для вас з'яўляецца адпаведным пунктам: канструктыўная ідэя або пачу-цтва-эмацыянальны пачатак?

— Музыка складаецца з нот, працягласцяў — гэта і ёсць матэматыка. А калі напоўніць гэ-тыя лічыбы пачуццямі — атрымліваецца ма-стацтва.

У некаторых маіх творах і напраўду вя-лікае значэнне матэматыкі, некаторыя я і зусім вылічваю. Напрыклад, «Цэзіі-137» — адна з самых авангардных маіх работ. Я экс-перыментаваў з запісам галасоў, прапуская іх праз разнастайныя фільтры. Але ўсё роў-на гучанне гэтых галасоў пры праслухоўван-ні мы напавінем эмоцыямі. Самае галоўнае ў музыцы — гэта пачуцці. Разуменне гэтага прыходзіць з узростам.

— Мы жывём у эпоху фарматаў, якія з эстрады трапляюць і ў акадэмічную музы-ку. Ні для кога не сакрэт, што кампазітар, які піша твор на заказ, вымушаны пры-трымлівацца патрабаванняў, якія навяз-ваюцца зыходзячы з фармату. Думаю, гэта прыводзіць да падзення агульнай якасці музыкі, бо мэтай становіцца прыцягненне публікі любымі спосабамі. Як кампазітару з гэтым змагацца? Ці магчымы кампраміс?

— Ёсць такая фраза: «Талент — заўсёды навіна». Для геніяў, якія пакінулі свой яркі след у гісторыі, не існавала фарматаў: што б яны ні рабілі, гэта становілася законам. Але ў рабоце над буйнымі тэатральнымі жанра-мі ёсць свае нюансы. Што такое балет? Гэта сінкратычнае мастацтва, якое ўключае шмат кампанентаў: лібрэта, музыка, касцюмы, дэ-карацыі, харэаграфія. У працэсе работы ўсе ўдзельнікі заняты сваёй справай. Бывае, прапануюць унесці праўкі ў музыку. І да гэ-тых парадаў варта прыслухоўвацца, бо яны датычацца тэхнічных рэчаў, якія кампазітар не заўсёды можа прадугледзець. Вядома, па-станоўка буйнога тэатральнага твора пра-дугледжае вялікія фінансавыя выдаткі. І галоўнае ўзнагарода — поспех у публікі. Аднак, калі ісці за густамі глядачоў, будзеш паступова апускацца ніжэй і ніжэй. Гэта прыводзіць да сумных вынікаў: разбураць лёгка, а будаваць цяжка. Іншая крайнасць — залішня мудрагелістасць, якая не заўсёды апраўданая. Прастата ў выказах не азначае прымітыўнасць. Калі матэрыял выкладзены ясна і лагічна, ён знойдзе водгук у слухача, якой бы мовай ні быў напісаны.

— Мяркуючы па апошніх прэм'ерах, гі-старычная тэма цяпер вельмі запатраба-ваная. Да падзей мінулага вы звяртаецеся не ўпершыню. Што спрабуеце перадаць у гістарычных творах?

— Для мяне самае важнае — перадаць дух часу. У балете ў гэтым дапамагаюць і сцена-графія, і касцюмы, і харэаграфія, але музыка — найбольш няўлоўнае мастацтва, у той жа час здольнае дакрануцца да самых пата-емных чалавечых струн. Мы можам толькі здагадацца, якая музыка была, напрыклад, 500 гадоў таму. Лічу, галоўнае — перадаць атмасферу часу, калі ў працэсе праслухоў-вання ствараецца адчуванне шматвяковага паглыблення ў гісторыю. Як гэтага дамаг-чыся, кожны кампазітар вырашае сам. Каб перадаць гэта адчуванне глыбіні, патрабуец-ца майстэрства. У гэтым і заключаецца кам-пазітарская праца.

— Магчыма, дапамагчы кампазітару ад-чуць атмасферу таго ці іншага часу можа фальклор. А што для вас народная песня: сыры матэрыял, з якога можна ляпіць, альбо далікатны фарфор, які неабходна беражліва захаваць і паднесці ў першапа-чатковым выглядзе?

— Я лічу, што фальклор ні ў якой апра-цоўцы не мае патрэбы. Народная песня самадастатковая, яна як знойдзены алмаз. Можна яго апрацаваць, зрабіць прыгожую агранку. А можна так падаць, каб падкрэ-ліць самароднае. На палых часта можна ўба-чыць велізарныя валуны. Сам па сабе такі камень — вялікая каштоўнасць, вельмі глы-бінны вобраз. Але часта яго размалёўваюць у розныя колеры, пішуць надпісы. І тады ён ператвараецца ў будаўнічы матэрыял. Але навошта? Размаляваны валун перастае быць векавой каштоўнасцю. Гэтак жа і з фальклорам. У ім столькі глыбіні, ён цалкам самадастатковы. А калі мы пачынаем яго апрацоўваць, у рэшце рэшт атрымліваецца штосьці, што мае вельмі далёкае дачынен-не да арыгіналу. Я стараюся перадаць ар-хаічнасць фальклору, а не прыводзіць усё да адной роўніцы. Мая функцыя — адчуць дух гэтай песні і перадаць яго ў сваім творы. Гэта не проста інтанацыі, тэмбры або рыт-мы... Нешта больш глыбінае, што кожны творца павінен для сябе знайсці. Прасцей, вядома, адкрыць зборнік народных песень, якія даследчыкі ўжо перавялі ў еўрапейскую сістэму, потым прыдумаць туды еўрапей-скія гармоніі. Але тады ад народнай мелодыі зусім нічога не застаецца.

— Ці ёсць кампазітары, чый метад рабо-ты з фальклорам з'яўляецца для вас узор-рам?

— Узор — Бартак, Стравінскі, Торміс. Стравінскага ж часта папракалі, што ён дзіўна працуе з фальклорам, а ён проста дух часу шукаў. У гэтым і ёсць адрозненне таленту ад рамесніцтва. Рамеснік усё робіць правільна, не прычэпіцца. А майстар кожны раз ідзе не множным, а адзіным шляхам, які яму дыктуе ідэя. Яскравы прыклад — Сяргей Пракоф'еў. Яго творчае крэда мож-на сфармуляваць так: «даўкае пераадолен-не банальнасці». Для сапраўднага майстра кожнае сачыненне — гэта пераадоленне, а не тыраж. Таму мы кажам «пакуты творчасці»: кожны раз даводзіцца пераадольваць тое, што ўжо знойдзена, кожны раз пачынаць усё з чыстага ліста.

— Творы сапраўдных майстроў не губля-юць актуальнасці з цягам часу. А што для вас сучаснасць? Бо сучаснымі можна на-зваць творы і Баха, і Бетховена...

— У навуцы часта новае вынаходніцтва перакрэслівае старое. У музыцы — не. Мы слухаем старых майстроў — яны сучасныя. Музыка іх настолькі яркая і выразная, што проста здзіўляешся. Сучасная музыка для мяне — тая, пры праслухоўванні якой уз-нікае адчуванне, што яна напісана не цяпер, а існавала заўсёды. Якая выклікае думкі, што яна невяпадковая, прымушае разважаць. Гэта вельмі важна, па-мойму. Пісаць варта, калі ёсць пра што сказаць. Кожны твор — гэта магчымасць распавесці свету пра свой боль. Трэба гаварыць, калі ёсць такая маг-чымасць, а паўтараць, што было сказана да цябе, ужо нецікава. Сёння нікога не здзівіў складанай мовай, авангарднымі прыёмамі. Скарыць слухача можна толькі індывідуаль-насцю.

Любоў СЫЦЬКО

Імпрэза

Палёт над
гняздом

звычайнасці

(праз аднаго «Дырыжора» і канцэрт з аркестрам)

Белдзяржфілармонія за-махнулася на сусветную прэм'еру — музычна-драма-тычную, дзе гэтыя мастац-кія плыні сышліся на адной сцэне ў адзін вечар напры-канцы кастрычніка. Быц-цам нічога незвычайнага для філармоніі і тым больш свету: Дзяржаўны акадэмічны сім-фанічны аркестр Рэспублікі Беларусь іграе «Кармэн-сюіту» (Ж. Бізэ — Р. Шчадрын). За дырыжорскім пультам — Міша Кац, якога айчынным амаатары філарманічных кан-цэртаў могуць памятаць па непрацяглай працы ў Мінску з дзяржаўным сімфанічным аркестрам. Ужо тады было зразумела, што гэта дырыжор, для якога музыка і яе прэзен-тацыя і ёсць галоўны асабісты інтарэс.

Але з таго часу прайшло больш за 20 гадоў, і сёлета Міша Кац прыехаў у Мінск як зорка сусветнай велічыні: яму прысвячаюць п'есы і на-ват асобныя сцэнічныя паста-ноўкі. Як спектакль-споведзь Валерыя Анісенкі «Дыры-жор», створаны паводле п'есы Лявона Агулянскага. Галоўны герой, якому прысвечаная па-станоўка, — Міша Кац.

Маэстра цяпер прадстаўляе Францыю. Ён выпускнік Ма-скоўскай кансерваторыі, ву-чань Мсціслава Растрпавіча і Леанарда Бернстайна. У якіх толькі краінах ён не выступаў як дырыжор з аркестрамі! На якіх толькі кантынентах не выходзіў на сцэну! Гэтая ак-тыўнасць і арыгінальнасць працы музыкі дырыжор-рам далі глебу для сусветнага прызнання і нават асаблівых адзнак: пяць медалёў за ўклад у сусветнае мастацтва, у тым ліку медаль ЮНЕСКА «Пяць кантынентаў». А з нядаўня-га часу Міша Кац з'яўляецца артыстычным дырэктарам Міжнароднага музычнага фе-стывалю ў Канах.

Аднойчы на яго канцэрце ў Маскве пабываў пісьменнік і драматург Лявон Агулян-скі (член Саюза пісьменнікаў Расіі і Ізраіля, жыве ў Із-раілі). Гучала «Кармэн-сюіта» ў выкананні Маскоўскага акадэмічнага дзяржаўнага сімфанічнага аркестра. Было адчуванне палёту...

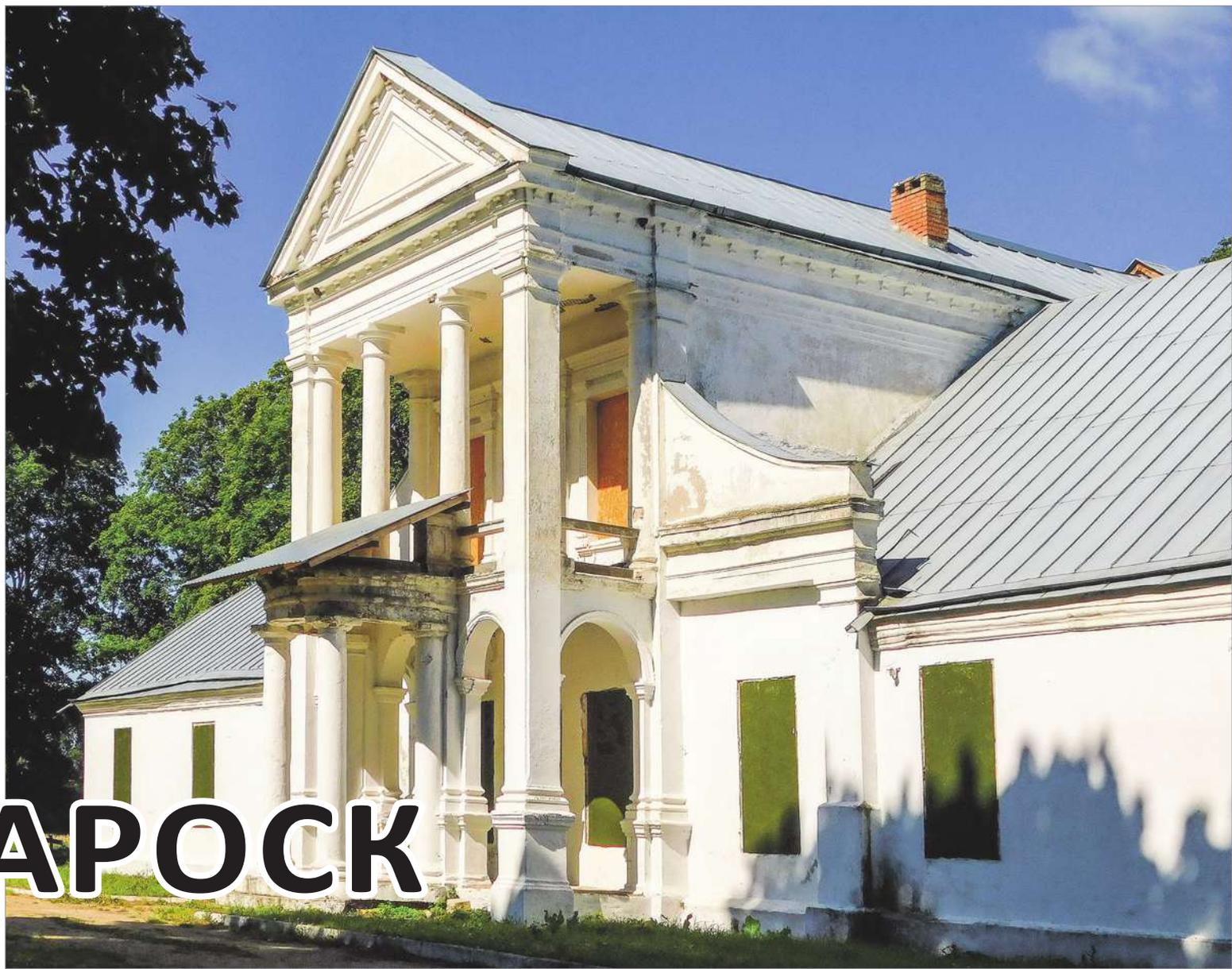
Пазней яны сустрэліся, і Лявон Агулянскі паводле раз-моў і ўспамінаў дырыжора склаў гісторыю музыканта. Рэжысёр Валерыя Анісенка даў ёй працяг. Прэм'ера спек-такля «Дырыжор» адбылася ў Ізраілі і Беларусі. Але на гэты раз паказ спектакля быў уз-моцнены прысутнасцю дыры-жора, якому ён прысвечаны.

Паказ у Белдзяржфілар-моніі адметны канцэртным зваротам да «Кармэн-сюіты», толькі праз дзесяць гадоў па-сля маскоўскай гісторыі.

Марыя АСПЕНКА

Сілуэты Спадчыны

Аўтарскі праект
Уладзіміра Цвіркі

ПАДАРОСК

Сёння той выпадак, калі шкадую, што цікавую былую сядзібу магу паказаць чытачу ўсяго на адным здымку. Давайце выправімся ў вандроўку ў вёску Падароск Ваўкавыскага раёна, каб на ўласныя вочы засведчыць тутэйшую прыгажосць.

Тут у неблагім стане захавалася старажытная шляхецкая сядзіба, якая пачала паўставаць ва ўсёй сваёй прыгажосці з сярэдзіны XVIII стагоддзя. Але ж у каштоўных паперах Вялікага Княства Літоўскага гэтая сядзіба згадваецца амаль на дзвесце гадоў раней. З пачатку XVI стагоддзя ўрадлівыя землі, што прывольна раскінуліся паабাপал некалі паўнаводнай ракі Зяльвянкі, належалі шляхецкаму роду Клачко. Прадстаўнік гэтага роду — Мацей — лічыўся адным з самых заможных шляхціцаў ВКЛ. Пасля гаспадарамі былі Ельскія, Вішнявецкія, Храптовічы, Грабоўскія. З 1833 года — знакаміты род Чачотаў, пасля сядзіба належала Бохвіцам.

Падароск ляжыць на дарозе, якая злучае Ружаны і Ваўкавыск, амаль пасярэдзіне паміж гарадамі. Гэтая ж дарога дзеліць саму сядзібу на дзве часткі. Адна з іх — гаспадарчая. Некалі тут з вялікім прыбыткам працавалі вінакурня, цагляны завод, млыны, канюшня, стаялі вялізныя будынкі кароўнікаў і авечнікаў. Акрамя паравой малатарні, у сядзібе працавала паравая машына для капання торфу. З цягам часу гаспадарчы двор значна пашырыўся, запрацаваў яшчэ адзін бровар, былі ўзведзены прыбудовкі да канюшні, новы свіран ды сховішча для сена. Будынкі, якія захаваліся, даюць магчымасць уявіць, наколькі магутная была гаспадарка.

У другой палове сядзібы, у глыбіні невялікага пейзажнага парку, прытуліўшыся тыльным бокам да штучнага возера, уздымае белакаменныя калоны аднапавярховы сядзібны дом з мезанінам. Узведзены ён прыкладна ў 1768 годзе шляхецкім родам

Грабоўскіх. Адна з легенд сцвярджае, што падчас французскай кампаніі 1812 года тут прыпыняўся імператар Напалеон. Магчыма, з цягам часу дзякуючы даследчыкам гэты факт дакументальна пацвердзіцца. Ці застанеца прыгожай легендай...

Пры падыходзе да дома сустракаем адметную архітэктурную каштоўнасць — шыкоўную браму сядзібы. Гэты цагляны цуд у неабарочных формах, магчыма, быў пабудаваны яшчэ Чачотамі напрыканцы XIX стагоддзя ці ўжо Бохвіцамі. Вандроўку ў Падароск можна ладзіць дзеля толькі адной гэтай брамы. Велічныя цагляныя пілоны больш за стагоддзе надзейна трымаюць жалезныя створкі варотаў. Кожны пілон упрыгожаны, бы каранаваны, часткай фігурнага франтона, што як быццам наўмысна ў сярэдзіне разарваны, — і гэта надае яшчэ больш прасторы і паветра галоўнаму праезду ў сядзібу. Па баках далучаны меншыя брамкі, якія таксама мелі ажурныя жалезныя створкі. Нават агароджа сядзібы можа лічыцца архітэктурнай каштоўнасцю малых формаў. Яе цагляныя пралёты злучаны слупамі з незвычайнымі шатровымі чатырохскатнымі «капелюшамі». І яны, і сама сцяна ўсыпаны зверху вострымі гранітнымі каменчыкамі, аб якія і сёння можна выпадкова параніць руку.

Справа ад брамы ў выдатным стане захавалася будынак кузні, злева і трохі далей у парку — былая аранжарэя, дзе некалі вырошчвалі трапічныя і субтрапічныя расліны, якія ўлетку выстаўлялі перад домам на газоне ў драўляных кадках.

Вядома ж, нешта згубілася, разбурылася, было знішчана людзьмі і часам. Нешта, хоць і ў руінах, засталася. Адрадзіць цалкам былую сядзібу немагчыма. Але хацелася б пажадаць добраму гаспадару нешта аднавіць, адрэстаўраваць. Той жа дом, браму, кузню ды аранжарэю, агароджу сядзібы, мо нават некаторыя гаспадарчыя пабудовы. Яны задыхалі б новым жыццём, заблішчэлі б на сонцы дахамі, парк бы гушкаў свае галіны над прыбранымі газонамі ды кветнікамі...

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная
калегія:
Таяцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказы сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друк
1.11.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1259

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 4143
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацыі.